

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJ
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MATEJA VUKŠINIČ

Poezija Jožeta Dularja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJ
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MATEJA VUKŠINIČ

Poezija Jožeta Dularja

Diplomsko delo

Mentorja:
red. prof. dr. Tone Smolej,
red. prof. dr. Irena Novak Popov

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje Slovenistika;
Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje Primerjalna
književnost in literarna teorija

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Največja zahvala gre vsekakor mentorjema te diplomske naloge, red. prof. dr. Tonetu Smoleju, ki je ob nastajanju skrbno usmerjal moje delo, in red. prof. dr. Ireni Novak Popov, ki s končnimi popravki poskrbela, da so se moja dognanja strnila v zaokroženo celoto.

Zahvaljujem se svoji družini, predvsem staršem, ki so me na študijski poti podpirali, tako moralno kot finančno, sestri, ki me je vedno znova bodrila s svojim optimizmom, in Antonu, ki mi je bil opora tudi takrat, ko ni šlo vse gladko.

Ta diplomska naloga ne bi nastala v takšni obliki brez strokovnega kolektiva Belokranjskega muzeja Metlika, ki hrani velik del dragocene zapuščine prof. Jožeta Dularja. Iskreno se zahvaljujem direktorici Belokranjskega muzeja, gospe Andreji Brancelj Bednaršek, da mi je omogočila pregled gradiva, ter gospodu Leonu Gregorčiču za vse informacije v zvezi z gradivom, pomoč pri pregledovanju in prijazno besedo.

Izvleček

Poezija Jožeta Dularja

V diplomskem delu je kratko predstavljeno življenje in delo Jožeta Dularja, nato pa je poudarek na njegovem ustvarjalnem področju, poeziji in kako se je ta skozi objave v literarnih revijah in časopisih razvijala in se strnila v pesniških zbirkah. Primerjala bom razlike v objavah poezije v literarnih revijah (*Dom in svet*, *Vrtec* ipd.) in objavah v zbirkah *Zveste menjave*, *Trepetajoča luč* in *Dobra je ta zemlja*. Besedo bom namenila tudi temam in motivom, ki so značilni in najbolj pogosti, obravnavala pa bom tudi strukturo pesmi, obliko ter metriko. V drugem delu me bodo zanimali Dularjevi stiki s posameznimi avtorji, predvsem vpliv Juliusza Słowackega, ki se je na kakršen koli način zapisal v Dularjevem literarnem delu, tako preko motivov in tematike ali zgolj z metriko. Diplomsko delo bom sklenila z ugotovitvami v povzetku.

Ključne besede:

Jože Dular, poezija, *Zveste menjave*, *Trepetajoča luč*, *Dobra je ta zemlja*, vplivi, Juliusz Słowacki, motivi iz narave, metrika, struktura.

Abstract

The Poetry of Jože Dular

The dissertation focuses on literary works of Jože Dular, Slovenian poet and writer. At the beginning I will focus on his poems, early published in literary magazines like *Dom in svet* and *Vrtec*, and will observe how they evolved and found place in the poetry collections, named *Zveste menjave*, *Trepetajoča luč* and *Dobra je ta zemlja*. There will be the analysis of motives and themes that appear in most of the poems through the life lasting production, and the analysis of the poem structure and metric system in the different production eras. In the second part of the dissertation, I will present Dular's literary contacts with other poets, the big part of which carries Juliusz Słowacki, the Polish Romantic poet, whose works might have been an influence to the works of Jože Dular on a level of structure, metric system or through motives and theme.

Key words:

Jože Dular, poetry, *Zveste menjave*, *Trepetajoča luč*, *Dobra je ta zemlja*, literary influences, Juliusz Słowacki, motives of nature, metric system, structure of poems.

1 Kazalo vsebine

1	Kazalo vsebine	5
2	Uvod.....	6
3	Življenje in delo Jožeta Dularja	6
4	Ustanovitev in delovanje Literarnega kluba	7
5	Literarna poznanstva	8
6	Prve objave.....	10
7	Objava poezije v zbirkah.....	10
8	Primerjava pesmi iz literarnega časopisja in pesniških zbirk	11
8.1	Prvi primer: »Zapuščen dom«	11
8.2	Drugi primer: »Mati«	12
9	Pesmi, nevključene v zbirke, in razlogi za to.....	12
10	Tematika posameznih pesmi.....	13
11	Struktura, zgradba pesmi, metrika	14
12	Primerjava pesmi »Oče okuženih« in »Mati«.....	17
12.1	Tematika in motivi.....	18
12.1.1	Motivi iz narave	19
12.2	Struktura	21
12.2.1	Metrum	21
12.2.2	Retorične in miselne figure	22
12.3	Ugotovitve ob primerjavi pesmi	23
13	Zanimivost: vpliv Jožeta Dularja na druge avtorje	24
14	Sklep	26
15	Literatura in viri:	27
16	Priloga 1: Retorične figure v pesmi »Oče okuženih«	29
17	Priloga 2: Retorične figure v pesmi »Mati«.....	40
18	Priloga 3: Seznam in primeri retoričnih figur	44

2 Uvod

Svojo diplomsko nalogo bom razdelila na dva dela, in sicer bom v prvem delu opisala razvoj pesniške poti Jožeta Dularja in se delno statistično, delno tematsko in motivno lotila njegove poezije, pregledala strukturo, torej rimo in metriko. V drugem delu se bom posvetila splošnim vplivom, ki so delovali na pisatelja, naj bo to življenje in delo drugih pisateljev, znancev ali okolja v katerem je Dular živel in ustvarjal. Na poezijo Jožeta Dularja je vplival poljski pesnik Juliusz Słowacki, zato bom pregledala podobnosti med obema literarnima ustvarjalcema. Na koncu bom podala sklep in povzela bistvena dognanja.

3 Življenje in delo Jožeta Dularja

Jože Dular se je rodil 24. februarja 1915 v Vavti vasi pri Novem mestu, najprej je obiskoval gimnazijo v Novem mestu in jo dokončal v Ljubljani, nato Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je študiral slovenski jezik s književnostjo, francoščino, češčino in primerjalno književnost. Leta 1959 opravil dopolnilni strokovni izpit za kustosa muzeologije (Ložar-Podlogar 272).

V Ljubljani je kot študent deloval v Literarnem klubu, kjer je skupaj z Ivanom Čampo, Cenetom Vipotnikom, Jožetom Kastelicem, Francetom Novšakom, Severinom Šalijem in drugimi pisal prispevke za glasilo, ki ga je klub izdajal. Imenovani so bili tudi »generacija pred zaprtimi vrati«. (Praprotnik 12) Objavljal je tudi pod psevdonimom Mojmir Gorjanski.

Pisal je pesmi, ki jih je kasneje izdal v treh pesniških zbirkah *Zveste menjave*, *Trepetajoča luč* in *Dobra je ta zemlja*.

Po vojni mu je bilo dodeljeno mesto profesorja v metliški šoli, zato se je v to majhno belokranjsko mesto tudi preselil, kljub temu pa se je rad vračal na Dolenjsko - če ne drugače skozi literaturo. Napisal je namreč štiri kmečke romane z dogajanjem, zasidranim v dolenjskem okolju ob reki Krki, ki nosijo naslednje naslove: *Ljudje ob Krki*, *Krka umira*, *Krka pa teče naprej* in *Na drugi strani Krke*.

Poleg teh je napisal še roman *Andrej in Katja*, katerega dogajanje je zasidrano v vojno Ljubljano in prikazuje ilegalne skupine in njihove akcije (Šifrer, *Andrej* 941).

Sledi mu zgodovinsko delo *Udari na gudalo*, *Jandre*, postavljeno nekaj sto let v preteklost med trpeče tlačane pod grajsko ali cerkveno oblastjo ter na belokranjsko ozemlje, ki je

prikazano kot območje prepleta različnih silnic: različnih narodov, političnih in vojaških nasprotij (Šifrer, *Udari* 433).

Zanimiv aspekt na pretekli čas prikaže v delu *Mesto nad Bojico*, kjer na literarni način slika življenje najvplivnejših metliških družin, katerih vpliv je segal tudi širše od Bele krajine. Gre za povest, ko bralec na literaren, prijeten način v dialogu spozna zgodovino (Granda 89).

Zanimalo ga je tudi etnološko gradivo, ki ga je bilo v Beli krajini veliko, veliko je bilo še neraziskanega, zato se je odločil to postopoma zbirati. Bil je tudi pobudnik za nastanek muzejskega društva, muzealec in direktor Belokranjskega muzeja, ki se je iz muzejskega društva razvil kasneje, obenem pa tudi direktor gasilskega muzeja v Metliki (Požar 40).

Prevzela ga je lokalna zgodovina, saj je Metliki in Beli krajini na splošno ter njenim društvom in zaslužnim krajanom posvetil kar nekaj publikacij.

Jože Dular je za svoje literarno delovanje dobil tudi nekaj lepih nazivov in priznanj. Za delo *Krka umira* je leta 1944 dobil Prešernovo literarno nagrado, ki jo je takrat podeljevala občina Ljubljana, danes pa je to najvišje priznanje Republike Slovenije za dosežke na področju umetnosti. Poleg te je prejel še Trdinovo literarno nagrado, ki jo podeljuje občina Novo mesto, in sicer leta 1985, ob sedemdesetletnici, za življenjsko delo na področju književnosti, s katero je upodobil dolensko pokrajino in človeka. Prav tako pomemben dogodek na področju literature je bilo imenovanje Jožeta Dularja za častnega člana Slavističnega društva Slovenije, leta 1979, zaradi zaslug za slovensko slavistko.¹

4 Ustanovitev in delovanje Literarnega kluba

Leta 1939 je skupina mladih ustvarjalnih študentov na pobudo Ivana Čampe ustanovila Literarni klub z založbo z namenom, da bi izdajali literarna dela mlajših, še neuveljavljenih književnikov. Skupino so sestavljali ustvarjalci: Severin Šali, Jože Kastelic, Cene Vipotnik, France Novšak, Jože Dular, Ivan Čampa (opravljal je založniško delo in finančne posle), Bogomir Magajna, Cene Kranjc, Jože Brejc in Jože Vombergar, urednik pa je bil Tine Debeljak. Prvo delo, ki je izšlo pri založbi Literarnega kluba, so bile *Prve podobe* Jožeta Kastelica leta 1940, še istega leta jim je sledila zbirka novel Bogomirja Magajne *Zaznamovani* ter Čampova idilična povest *Mlin v grapi*, leta 1941 pa je izšla zbirka pesmi *Zveste menjave* Jožeta Dularja. Prvi bralni večer Literarnega kluba je potekal 19. aprila 1940

¹ Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, prihod: avgust 2015

v dvorani Delavske zbornice v Ljubljani, kjer so književniki brali pesmi in odlomke svojih del. Kljub slabemu finančnemu stanju, so bila dela, ki so izhajala pri založbi Literarnega kluba, lepo zasnovana in opremljena z grafikami in drugimi slikami (Hribar 4).

Lep dosežek sta dosegli dve pesniški zbirki, natisnjeni v založbi Literarnega kluba, in sicer *Prve podobe* Jožeta Kastelica, ki je bila nagrajena z banovinsko literarno nagrado in *Slap tišine* Severina Šalija, ki je 8. februarja 1941 prejel Prešernovo literarno nagrado (Dular, *Literarni* 39).

Člani Literarnega kluba so skupno izdali dvajset publikacij, medtem ko je založba Literarnega kluba omogočila izid šestih knjig avtorjev, ki se niso hoteli politično in ideološko opredeliti in se priključiti kateri izmed literarnih struj, kar je tudi povezovalo njihovo delovanje. Takratni literati so bili namreč od srede 30. let nazorsko opredeljeni in razdeljeni na klerikalno, liberalno in levičarsko strujo, pri čemer je vsaka imela svoje revije.

»Namen /Literarnega/ kluba je bil/.../gojiti lepo slovensko slovstvo, izdajati izvirne leposlovne in esejistične knjige svojih članov, jim s tem omogočiti slovstveni nastop inboljšati njihov gmotni položaj. Dopolnilo k temu pa je dal Jože Kastelic, ki je v intervjuju s Tinom Debeljakom (Slovenec 15. 3. 1941) dejal:/.../Pravzaprav sta izdajanje knjig in bralni večeri le sredstvi. Namen je precej več. A povedati se da zelo enostavno: umetnosti hočemo dati, kar je njenega ... Mi imamo umetnost za žarišče. Mislimo, da mora umetnost biti najprej umetnost in – glej, s tem pa je že življenjska in izpovedna. Prav zato smo med seboj svetovno nazorsko svobodno pomešani. Vsebinsko bo svoji umetnosti našel vsak sam, v zahtevah kvalitete pa smo si popolnoma edini.« (Dular, *Literarni* 46)

Klub je deloval le kratek čas, saj se je 6. aprila 1941, ko je na slovensko ozemlje vkorakala nemška vojska, začela 2. svetovna vojna tudi pri nas.

5 Literarna poznanstva

V gimnazijskih letih, ko se je šolal v Novem mestu, nato pa tri razrede gimnazije končal v Ljubljani, in v času študija, je Dular veliko prebiral. Sam je v nekem intervjuju za *Dolenjski list* dejal, da se je prvič srečal z Župančičevo poezijo kot otrok v osnovni šoli, ko je pod neko pesmijo prebral ime **Oton Župančič**. Pozneje, ko mu je oče prinesel slikanico »Lahkih nog naokrog«, kjer je vsako sliko spremljala Župančičeva pesem, pa je te pesmi vzljubil in jih tudi znal na pamet. Od takrat ga je zanimalo vse, kar je bilo Župančičevega in njegova je bila tudi prva knjiga, ki si jo je Dular kupil sam. To je bilo v dijaških letih, knjiga pa je Župančičeva

Naša beseda. Poleg tega je prebiral tudi druge avtorje, med ljubšimi sta mu bila še **Anton Aškerc** in **Simon Gregorčič** (Weiss 8).

Sam pisatelj je tudi dejal, da se je zgledoval po drugih pesnikih, in se, predvsem na željo urednika *Doma in sveta*, Tineta Debeljaka, poizkusil v metriki in rimi. Tako je nastala pesem »Mati«, ki jo pesnik sam imenuje daljša pesnitev in je bila objavljena v *Domu in svetu* (1940) ter v pesniški zbirki *Trepetajoča luč* (1945). Slodnjak je predvideval, da sta bila zgled Jenko ali Stritar, vendar pa je Dular sam odkrito povedal, da je bil to Juliusz Słowacki, katerega pesnitev je izšla v prevodu Tineta Debeljaka leta 1940. To pesnitev je Dular tudi dobil v dar od Debeljaka, ki je dejal: »Glej, nekaj takega napiši! Na primer o kaki nesrečni materi, ki je vse svoje tragično izgubila. Poskusi!« Dular je poskusil in nastala je pesnitev, dolga 136 verzov, katere mera in ritem sta povzeta po Słowackem, sam pesnik pa je dejal, da je bolj metrična vaja kot pa prava pesem.² Sama se bom kasneje najbolj posvetila Słowackemu in primerjavi njegove pesnitve z Dularjevo.

Pisatelj je poudaril tudi, da je spremenil način pisanja proze. Če primerjamo zgodnja dela s poznejšimi, vidimo, da piše manj dolgovezna poglavja, ker se mu je preko Klabunda (*Peter Veliki*) in Gionoja (*Žetev*) odkril filmski, scenarijski način pisanja – kratki zaključeni prizori oziroma sestavki.³ Proza zajema velik del njegovega literarnega opusa, sama pa se bom posvetila poeziji.

Pesnik pa o knjigah, ki so vplivale na oblikovanje njegovega literarnega ustvarjanja, pravi takole:

»Ko sem kot dijak dobil v roke Tavčarjevo Visoško kroniko, mi je bila ta knjiga odkritje. Tudi Pregljevi baročno obarvani spisi. Kasneje so mi bile na primer ljube tudi te knjige: Vera Albrecht: *Nekje pod Gorjanci*, Tita Kovač Artemis: *Spomini barona Valvasorja*, Josip Vidmar: *Obrazi*, F. Timmermans: *Pieter Bruegel*, T. Gulbrandsen: *Dediščina gozda*, M. Ostensio: *Klic divjih gosi*, R. Rolland: *Miklavž Breugnon*, C. Coster: *Til Ulenspiegel*. Med nobelovci mi je bil seveda drag še Reymont pa Lagerlöfova, Andrič, Seifert in še kdo.« Dular je ta dela pogosto vzel v roke in jih večkrat prebral, posebej rad je imel tista s pridihom preteklosti.⁴

² Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, mapa Drugi o mojem delu (literarnem), moje opombe in pripombe; prihod: avgust 2015

³ Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, mapa Drugi o mojem delu (literarnem), moje opombe in pripombe; prihod: avgust 2015

⁴ Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, mapa Drugi o mojem delu (literarnem), moje opombe in pripombe; prihod: avgust 2015

Pravi tudi, da ga nikoli ni prevzelo pisanje mladinske literature, spet je le-to pisal na pobudo urednikov Franceta Jesenovca, Ele Peroci in Lili Novy, objavil pa jo je v *Vrtcu*, *Pionirju*, *Tovarišu* in zajema nekaj sestavkov, vse skupaj okoli desetino objavljenega gradiva. (Dular⁵)

6 Prve objave

Jože Dular je skrbno zapisal seznam⁶ vseh pesmi od leta 1925 do leta 1940, v tem času je izpod njegovega peresa nastalo 139 pesmi, ki so bile v večini (70 %) objavljene vsaj v eni izmed literarnih revij, kot so *Mentor*, *Žar*, *Kres*, *Mladika*, *Vrtec*, *Straža v viharju*, *Dom in svet*, *Družina*, *Naša zvezda*, *Obisk* in *Slovenski koledar*. Objavljenih pesmi je 98, neobjavljenih pa 41 - te so predvsem iz zgodnjega obdobja, nastale so v ustvarjalnem času med letoma 1925 in 1932 in jih je avtor domnevno dojemal kot mladostno nepopolne. Izmed vseh teh pesmi je, ob pripravi prve pesniške zbirke, izbral 32 pesmi, ki so si bile tematsko blizu in s katerimi je bil avtor zadovoljen.

7 Objava poezije v zbirkah

Jože Dular je kot študent sedem let objavljajl v *Mentorju*, *Žaru*, *Vrtcu*, *Naši zvezdi*, *Kresu*, *Mladiki* in *Domu in svetu* in drugih, zato se mu je v tem času nabralo dovolj pesmi za prvo pesniško zbirko. Ta je izšla 15. decembra 1941, ko Literarni klub ni več deloval in je založniško ter uredniško delo opravil Dular sam. Kljub temu pa je bila kot založba navedena založba Literarnega kluba in je bilo izpostavljeno, da je avtor zbirke član tega kluba. (Dular, *Literarni* 12).

Ob tem se nam poraja tudi vprašanje, zakaj ni zbirka izšla pod oznako samozaložbe. Nanj Dular leta 1999 v delu *Literarni klub (1939-1941)* odgovori:

»/.../oznaka »samozaložba« v knjigi za kupca ni bila preveč vabljiva, ker so v njej ljudje videli namišljeno ali pa tudi resnično manjvrednost dela, ki ga po njihovi sodbi niso hotele sprejeti stare, že uveljavljene založbe. Toda pri samozaložbi je bila poleg te še vrsta drugih težav, med katerimi ni bila najmanjša plačilo tiskarne, knjigoveznice in vseh stroškov, ki so v zvezi z izdajo knjige./.../Zato se je /Čampa/ spomnil, da bi se dalo vse to izpeljati veliko lažje, če bi imel ob sebi skupino mladih ljudi z istimi nameni in načrti, ki bi si ustanovili svojo založbo in se tako denarno in končno tudi ideološko osamosvojili.« (11)

⁵ Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, mapa Drugi o mojem delu (literarnem), moje opombe in pripombe; prihod: avgust 2015

⁶ Prav tam: Belokranjski muzej Metlika, arhiv, fond Jože Dular, zapuščina, škatla 1, prihod: avgust 2015

Naslednja zbirka je *Trepetajoča luč*, ki je izšla leta 1945 kot četrta knjiga Jožeta Dularja – po *Zvestih menjavah* sta sledili še zbirka črtic in novel *Ljudje ob Krki* (1943) in roman *Krka umira* (1943). Pesniško zbirko je opremil akademski slikar Maksim Sedej, tiskala jo je Narodna tiskarna, vezala pa knjigoveznica Janeza Lenarčiča. Obe pesniški zbirki sta bili izdani v kratkem časovnem razmiku, zato se večina pesmi, ki so bile objavljene v literarnih revijah in časopisih, pojavi v eni od teh zbirk.

Zadnja pesniška zbirka je nastala kasneje, v času Dularjevih zrelih let, leta 1987, ko jih je štel 72 in nosi naslov *Dobra je ta zemlja*. Tu so zbrane vse pesmi, nastale med letoma 1971 in 1985, avtor pa jih imenuje osnutki. Medtem ko sta prvi zbirki brez spremne besede, jo slednja ima, njen avtor je Severin Šali, ki je v mladosti literarno sodeloval z Jožetom Dularjem.

8 Primerjava pesmi iz literarnega časopisja in pesniških zbirk

Pesmi, ki jih je Dular objavil v *Domu in svetu* ter *Vrtcu*, so večinoma objavljene tudi v pesniških zbirkah *Zveste menjave* ali *Trepetajoča luč* ter so ohranjene v enaki obliki kot v časopisu ali pa so spremenjene le v manjši meri. Pri tem gre za zamenjavo besede ali celega verza zaradi metrike, rime in podobno.

8.1 Prvi primer: »Zapuščen dom«

Primerjala bom pesem »Zapuščen dom«, ki je bila najprej objavljena v *Domu in svetu*, nato pa v zbirki *Trepetajoča luč*.

/.../In ogenj več ne prasketa
v teman večer,
nihče ne ve, kje oče je,
kje sin in hčer./.../
(Dular, *Dom in svet* 1944; 4-5)

/.../Na oknu davno ovenel
je rožmarin. –
Nihče ne ve, kje oče je,
kje hči in sin./.../
(Dular, *Trepetajoča* 46)

V tej pesmi se zgodi zamenjava dveh verzov, motiv nekoč plamtečega ognja zamenja motiv posušenega rožmarina. Gre za boljšo izbiro pri prikazu minljivosti, pozabe, saj namreč rožmarin s simboličnim pomenom spomina, bolj poudari, da se je življenje izteklo; tako kot je rožmarin ovenel, tako je tudi spomin izginil, utonil v pozabo. Z zamenjavo verzov se je spremenila tudi rima, kar je vplivalo na celotno kitico, zato je bilo treba urediti sledeča verza štirivrstičnice. To je Dular izdelal tako, da je zamenjal vrstni red besed hči in sin in tako popravil nepravilno obliko besede hči, kjer zaradi bližine imenovalnika s tožilnikom večkrat

pride do napake, da se tožilniška oblika rabi tudi v imenovalniku. To se je zgodilo tudi v tem primeru, ko je v prvotni objavi pesmi uporabljena oblika hčer.

Ostale spremembe so manjše, gre samo za zamenjave besed, da se pesem lepše bere ali ritem bolj gladko teče.

8.2 Drugi primer: »Mati«

Primerjala bom razlike, ki so nastale med objavo pesmi v *Domu in svetu* ter objavo v zbirki *Zveste menjave*.

.../moje srce mi v bolesi razganja./.../
/.../Z Bogom, mati! Nikar ne skrbite./.../
/.../Z Bogom, mati, nikar ne jočite!./.../
/.../zgrudi na klop se. Jaz v njega strmim./...
(Dular, *Dom in svet* 1940; 346)

.../ubogo srce mi v bolesi razganja./.../
/.../Mati predraga, nikar ne skrbite./.../
/.../Mamica moja, nikar ne jočite!./.../
/.../zgrudi na klop se. – Vanj bleda strmim./...
(Dular, *Zveste* 48)

V pesmi, ki je po objavi v *Domu in svetu* ponovno ugledala luč v zbirki *Zveste menjave*, se je prav tako zgodilo nekaj manjših sprememb, saj vsak avtor po določenem času na svojo stvaritev gleda z drugačne perspektive. Dular je tu popravil nekaj verzov, saj je tako tudi dodelal ritem, ki je tako v pesmi bolj tekoč in dosleden.

Opaziti je tudi nekaj pesmi, ki so naslovljene drugače kot v časopisju, na primer »Dvoje pričakovanj«, cikel, ki je sestavljen iz dveh krajših pesmi, vsaka pa podaja drugačen zorni kot na situacijo, prva opisuje dekletova, druga pa fantova občutja. V zbirki *Zveste menjave*, kjer sta bili pesmi objavljeni, sta ločeni in naslovljeni vsaka posebej, prva nosi naslov »Zapuščena«, druga pa »Pričakovanje«.

9 Pesmi, ne vključene v zbirke, in razlogi za to

Pesmi, ki niso objavljene v nobeni pesniški zbirki, je kar nekaj, točne podatke imamo za čas med letoma 1925 in 1940, ko je takih 41.

Kakšen je razlog, da nekatere pesmi niso v zbirkah? Avtor nekaterih pesmi sam ni uvrstil v zbirko, bodisi zaradi samokritičnosti bodisi zaradi tematike posameznih pesmi, ki ni ustrezala zbirki. Slednje z gotovostjo lahko rečemo za pesmi »Martinkova gos«, »Prebrisani Martinek« in »Škorci in grozdje«, ki so hudomušno pripovedne ter tako ne bi sodile med zrelo, resno

poezijo, ki se v veliki meri nahaja v zbirkah. Dular je tudi sam dejal, da sodijo med mladinsko poezijo, ki je nastala na pobudo urednikov.

10 Tematika posameznih pesmi

Pesniška zbirka *Zveste menjave* je razdeljena na štiri dele, ki so naslovljeni »Obrežja v soncu«, »Temna piščal«, »Luč v zapečku« in »Viteška ljubezen«.

Prvi del je optimističen, poln življenja in energije, pojavlja se tema pomladi, kot nove priložnosti, novega, boljšega življenja, nato se stopnjuje preko poletja in se prevesi v jesen, ki je še vedno lepa, pisana. Pojavlja se motiv lahnega vetra, sonca, svetlobe, čistosti.

Drugi del je bolj grenak, hladen, pojavljajo se motivi pričakovanja, razočaranja, žalosti, tematika je vezana na težko življenje na kmetih, na podeželju in drugod ter poleg tega tudi na zimski letni čas, ko je vse v stanju mirovanja. Pesmi so pogosto oblikovane kot množinska izpoved s kolektivnim lirskim subjektom.

Tretji del je spet bolj svetel, saj se motivno veže na mir, novo rast, kalitev in sad. Tako se narava spet prebuja, vedno znova se obrača krog življenja, ki se odvija od rojstva preko zrelosti do počitka, kakor je naslovljena tudi zadnja pesem te enote.

Zadnji del je namenjen ljubezni, ki pa je zgolj platonska, nedosegljiva in oddaljena. Gre za tri pisma, in sicer je avtor prvega vitez, ki osvaja tuja ozemlja in so mu lovorike nepomembne, saj želi le eno – srce svoje ljubljene. Drugo pismo piše princesa, ki odgovarja vitezu, mu izpove ljubezen in pove, da ga bo čakala. Tretje pismo pa piše neznan vojščak, ki ima žalostno novico, vitez je namreč v boju padel, ostal pa bo junak. Tako je v tej enoti tematika ljubezenska, kljub temu da se ne konča srečno pa bi lahko rekli, da povezuje prve tri dele zbirke, ki govorijo o življenju in minevanju časa, saj le ljubezen da temu minevanju tudi polnost. Poleg tega pa v celoto pesmi veže tudi naslov, saj ponazarja vedno enako menjavanje časa, ki ga zaobjemajo pesmi, ponazarja »zveste menjave«.

Prav tako motivno in tematsko povzame pesmi v celoto tudi **Tone Pavček**, ki takole opredeli Dularjevo poezijo:

».../temeljne besede Jožeta Dularja in tudi njegove poezije /so/ že vključene v naslov njegove prve pesniške zbirke. To so zveste menjave; gre tako rekoč za zvestobo in gre za menjavo. On je ostajal zvest Dolenjski, rojen je pa v Vavti vasi ob Krki. V življenju Jožeta Dularja se je ogromno menjalo in seveda ta

ogromna doba v slovenski zgodovini, v zgodovini spreminjanja Dolenjske in življenja njenih ljudi, je seveda zaznamovala tudi njegovo poezijo./.../« (Povh⁷)

Pesniška zbirka ***Trepetajoča luč*** prav tako porazdeli poezijo v tri razdelke, enote, ki nosijo naslov »Tiha svetloba«, »Žalostni pasteli« in »Črne sence«.

V prvem delu je vzdušje polno občutkov tihe ljubezni in naklonjenosti, ki se ne uresniči. Sledijo motivi smrti, žalosti, osamljenosti in pogube, ki jih občutimo ob izpovedi matere, žene ali pa ob premišljevanju neimenovanega protagonista in se stkejo v vojno tematiko. Ta se nadaljuje tudi v zadnjem sklopu pesmi, le da je vzdušje še bolj temačno, nato pa nam zadnja pesem pokaže optimizem in upanje na boljše čase. Konvencionalni metaforični nosilci upanja so pomlad, vihar, veter, svetloba, medtem ko Dular v pesmi »Ob novem letu« predstavlja upanje na boljše zaupanje v božjo previdnost. Pri nobeni povojni založbi, nad katero je bedela Komunistična partija, taka zbirka ne bi mogla iziti, izšla pa je pri Založbi Jožeta Žužka.

Zadnja pesniška zbirka ***Dobra je ta zemlja*** je deljena na dva dela, ki sta naslovljena »Bilo je« in »Novi čas«. V prvem delu se spominja domače dežele ob Krki, težkega kmečkega življenja, kljub temu polnega lepih dogodkov, saj so nekatere pesmi hudomušno obarvane. V drugem delu pa se pesnik dotakne povojne sodobnosti in se na šaljiv, ironičen in celo jedek način zgraža nad modernim, sodobnim načinom življenja in mišljenja, nad odtujenostjo posameznika od domačije, narave, sočloveka, skupnosti.

11 Struktura, zgradba pesmi, metrika

Ob primerjavi zgradbe pesmi na splošno, lahko rečem, da so večinoma sestavljene iz štirivrstičnic, nekatere jih imajo veliko, nekatere pesmi pa tudi zgolj eno kitico. Nekaj jih je tudi takih, ki nimajo razdeljenih kitic in so pisane v enem zamahu ter se tako tudi berejo.

Rima je v prvi pesniški zbirki največkrat oklepajoča. To velja tudi za šest sonetov v razdelku Luč v zapečku, ki so natisnjeni v osemvrstičnicah in šestvrstičnicah, vendar bi jih prav lahko zapisal kot 4+4/3+3, saj je kitica znotraj deljena s končnopovednim ločilom po 4. in 11. verzu. Da so tudi druge štirivrstičnice oklepajoče rimane, je znak artistske ambicioznosti, saj je to najtežji tip rime.

⁷ Povh, Peter. *Od Krke do Kolpe in nazaj: portret pisatelja Jožeta Dularja*. Ljubljana, TV Slovenija, 1999 (dokumentarni film)

Po pogostnosti sledi pretrgana rima, saj se rima vsak drugi verz, nekaj je tudi prestopno rimanih pesmi. V drugi pesniški zbirki je rima največkrat svobodna, nekajkrat je prestopna in nekajkrat oklepajoča, saj je tematika težka, gre za pesmi, nastale med vojno. V zadnji zbirki pa so pesmi prav tako pisane v svobodno rimanem verzu, poleg tega sta obseg kitic in dolžina verza različno poljubna. Gre namreč za igrivost ob spominjanju preteklega časa in blago kritiko sedanjega časa.

Za primerjavo bom vzela po eno pesem iz vsake zbirke ter pesem, ki ni bila vključena v nobeno zbirko.

Iz prve zbirke, tj. *Zveste menjave*, sem izbrala pesem z naslovom »**Njena pesem**«. Lirski subjekt je dekle, ki je sámo in nemirno, nato pa spozna nekoga, ki ga ne poimenuje neposredno; primerja ga z metuljem, ki ga prinese veter, nato se z njegovim prihodom, z ljubeznijo samota spremeni v dvoje, ednina pa v dvojino. Dekle mu obljubi, da bo zvesta in pričakuje združitev, ko bosta »ogenj sredi bele noči«.

Pesem je sestavljena iz štirih kitic, prve tri so kvartine in imajo oklepajočo rimo, zadnja je dvovrstičnica in je zaporedno rimana.

Motivno (motiv samote, srečanja, združitve) in tematsko (tema je ljubezen) se torej pesem razvija v štirivrstičnicah, nato pa se strne v zadnjih dveh verzih, ki predstavljata vrhunec združitve in neizmerno moč ljubezni, ki je tako tudi vrhunec pesmi.

Bi|la |sem| kot |v po|lju| sa|mo|tni |češ|min,
U - U U - U U - U U -
Kot| pe|sem| na |go|sli| ne|mir|no| u|bra|na|...
U - U U - U U - U U - U
(Dular *Zveste* 22)

Stopica v pesmi je amfibrah, ki pa je v določenih verzih nepopoln, to pa se zgodi zaradi poudarka na zadnjem zlogu, ki ga imenujemo tudi moška rima. Pri ženski rimi je naglašen zlog predzadnji, verz pa je iz štirih popolnih amfibrahov.

Iz zbirke *Trepetajoča luč* sem izbrala pesem z naslovom »**Pred pomladjo**«. Lirski subjekt opazuje sonce, ki se je razlilo po drevesnem deblu, gleda ptici, ki pojeta, z njima poje vsa narava. Ob vsem tem vpraša svoje srce, zakaj je utihnilo.

Pesem je kratka in je iz treh kitic, štirivrstičnic, kjer se razvijajo motivi iz narave - sonce, drevesa, ptici, pesem - nato pa se strnejo v preobrat v notranjost, opazimo motiv žalosti, tišine.

Po|ras|ka|vem| de|blu |raz|li|lo
U - U U - U U - U
je |son|ce |svol|je| zla|to.
U - U - U U -
Po|slu|šam| in| gle|dam:
U - U U - U
v| de|blu| živ|lje|nja| pol|jo.
U - U U - U U -
(Dular *Trepetajoča* 20)

Rima je pretrgana in metrum je svoboden, saj se od verza do verza razlikuje. Kljub temu je v njem čutiti amfibraški metrični impulz, obenem se tudi dolžina verza se spreminja; gre za pesem, ki se s svojo razgibanostjo približuje nemiro in v naravi, večnemu premikanju, spreminjanju. Lahko bi dejali, da je tako tudi v notranjosti lirskega subjekta, gre za notranji nemir, za sile čustev, ki divjajo v njem, vendar na ravno nasproten način.

Iz zbirke *Dobra je ta zemlja* sem izbrala pesem z naslovom »**Osamelost**«, kjer je lirski subjekt zopet ženska, tokrat starejša gospa, ki je ostala sama, bolna, onemogla, kljub temu pa je hvaležna za vsak nov dan, zato se opogumlja, da bo treba živeti, dokler ji bo dano.

Pesem je iz treh kitic, ki so različno dolge, prva ima devet verzov, druga tri in zadnja dva. Opazimo motiv samote, žalosti, nemoči, tematika je bivanjska.

In| če| sem| o|sta|la| sa|ma,
U - U U - U - U
sta|ra, |be|tež|na,
- U U - U
Če| so| me| vsi| po|za|bi|li
- U U - U U - U
in| od|vr|gli |kot| po|no|še|no| cu|njo,
U U - U - U - U U - U
sem| ven|dar| hva|le|žna|...
U - U U - U
(Dular *Dobra* 33)

Če zlogovno razdelamo pesem, opazimo, da je stopico nemogoče določiti, ker naglašenost ni umerjena, zato lahko rečemo, da je pesem prostega verza in svobodnega metruma.

Izmed pesmi, ki niso bile vključene v nobeno zbirko, sem izbrala pesem »**Prebrisani Martinek**«, ki je bila objavljena v *Vrtcu* leta 1835/36 in govori o Martinovem tovorjenju

debel iz doline. Pesem je hudomušno razigrana, zato jo je avtor sam tudi umestil med mladinsko poezijo. Označimo jo lahko kot epsko pesem, saj je pripovednega značaja.

Sestavljena je iz šestih kitic, kvartin, in ima zaporedno rimane verze, pojavijo se motivi dela, težav, iznajdljivosti in rešitve.

Po| ce|sti| je |vo|zil| Po|ljan|čev |Mar|tin
U - U U - U U - U U -
tra|mov|je| in| de|bla| iz| Čr|nih |do|lin|...
U - U U - U U - U U -
(Dular *Vertec* 1935/36; 87)

Pesem dosledno upošteva metrum, ritem je štiristopični nepopolni amfibrah, verz je 11 ali 12 zložni, število zlogov je spet odvisno od poudarka na koncu verza, torej ali je ta na zadnjem (moška rima) ali predzadnjem zlogu (ženska rima).

Ob primerjavi pesmi iz različnih zbirk in ustvarjalnih obdobj avtorja, sem ugotovila, da se je spreminjal način pisanja, saj se od bolj ali manj urejene forme pesnik odmakne v bolj svobodno poezijo, ki ni tako strogo ritemska določena, gre za asimetrično sestavo kitic, niso vse enako dolge, tudi verzi se po dolžini razlikujejo.

12 Primerjava pesmi »Oče okuženih« in »Mati«

Primerjala bom obe pesmi, saj je, kot je bilo že omenjeno, Dularjeva »Mati« nastala po tem, ko je od Tineta Debeljaka dobil v branje prevod Słowackega⁸ pesnitve »Oče okuženih«. Najprej se bom posvetila splošni tematski obravnavi, nato še strukturni in primerjavi retoričnih figur.

⁸ Juliusz Słowacki se je rodil 23. avgusta 1809 v Krzemiencu, ki je bil takrat na rusko-poljskem ozemlju, danes pa leži v Ukrajini. Njegov oče je bil tam profesor književnosti, čez čas pa je bil poklican na univerzo v Vilno (današnja Litva) in je umrl, ko je imel pesnik pet let. Mati se je poročila z drugim profesorjem iste univerze, z zdravnikom dr. Becujem.

Po končani univerzi v Vilni se je zaposlil na ministrstvu za finance v Varšavi. Tu je začel pesniti, toda do 1831, ko se je vnela vstaja, je izšla samo ena njegova pesnitev. Vstaje se ni udeležil, ampak se je umaknil čez mejo – ko je v Dresdnu dobil potrebne dokumente je odšel v London ter nato do konca življenja živel usodo emigranta. Bival je v Parizu istočasno z Mickiewiczem, s katerim sta se kasneje razšla, v Ženevi in v Rimu, kjer se je seznanil s Krasinskim, potoval po Bližnjem Vzhodu, se povzpел na najvišjo piramido, preživel karanteno v palestinski puščavi, kar je opisal tudi v uvodu v pesnitev »Oče okuženih«, nato romal v sveto deželo in se za 45 dni umaknil svetu v libanonski samostan, kar ga je notranje popolnoma spremenilo. Od tam se je vrnil v Firence in Pariz. Leta 1848, ko so se zopet začeli osvobodilni nemiri, se je odpravil domov, da bi se udeležil morebitne oborožene vstaje, kar pa ni uresničil, saj je zbolel ter se v Dresdnu zadnjikrat v življenju srečal z materjo.

Vrnil se je v Pariz, kjer je v vročici narekoval »Kralja Duha«. Umrl je v 40. letu za jetiko 3. aprila 1849. (Debeljak *Dom in svet* 1939a; 447-448)

O obravnavani pesnitvi je Tine Debeljak v članku »Dva poljska kulturna jubileja« zapisal takole:

»Pesnitev "Oče okuženih", ki smo jo poslovenili za Słowackega jubilej, je izšla knjižno pred sto leti (1839) ter ima svojo značilno svojskost: stoji sredi dveh pesnikovih dob ter ne posega ne v mistiko ne v preveliko nerealnost. V njej je Słowacki najbolj na psiholoških stvarnih tleh ter je v njej dal pretresljivo zgodbo človeka, ki gleda smrt svojih otrok/.../. Če je v "Anhelliju" pokazal samo za hip obraz očeta, ki je edino ostal pri življenju, je v tej pesnitvi narisal osmero ljudi, umirajočih za isto boleznijo in vsako smrt drugače osvetlil, ne da bi ponavljal ali zmanjšal dramatično napetost. V tem je mojstrstvo tega veledele. Toda kljub vsej grozi in bolesi se ni premaknila očetova vera v Boga, ki mu je ostal še edino na samotni poti, na katero se je odpravil tudi Słowacki v svojem misticizmu in »mesijanizmu«, kjer sta se sprijaznila z Mickiewiczem, da se pozneje zopet razideta.« (Debeljak *Dom in svet* 1939; 452)

12.1 Tematika in motivi

Słowackega pesnitev »Oče okuženih« govori o potovanju med Egiptom in Palestino. Tam mu je v karanteni, kjer je pohodnik moral preživeti štirideset dni, zdravnik pripovedoval zgodbo o starcu, ki je mimoidočim govoril o nesrečah svoje številčne družine, pokopane zaradi kuge.

Starec, ki je bil tudi mož in oče, je lirski subjekt pesmi in je imel tri hčere in štiri sinove, eden od njih je bil še dojenček, ki se je doжил pri materi. Drug za drugim so umirali, najprej so boleznijo podlegli otroci. Ob vsej tej nesreči sta se mož in žena oddaljila, nato pa je zbolela še žena. Mož in oče je ostal brez družine, prestal je karanteno in sedaj sam tava v tej neizmerni razsežnosti sveta.

Dularjeva pesem »Mati« govori o prekletstvu vojne, predvidevamo lahko, da je dogajanje postavljeno na slovenska tla in v čas druge svetovne vojne, ki je terjala veliko življenj. Lirski subjekt je vdova in mati, ki govori o svoji izgubi – najprej je izgubila moža v bojnem jarku, najverjetneje v času prve svetovne vojne, ko ga je zadela granata, nato očeta, ki so ga med drugo vojno ubili sovražniki pred zidom vsem vaščanom na očeh, na koncu pa še sina, ki je umrl med bombnim napadom v letalu, ko je bil sestreljen.

Tematika je v obeh delih podobna, gre za **smrt, umiranje in bolečino**, ki jo ob smrti svojcev občuti lirski subjekt. Posledično se pojavijo tudi motivi, ki so s smrtjo povezani, tako najdemo motiv **samote, joka, bolečine, žalosti**. Kljub trpljenju pa se Słowackega pesnitev konča s spravo z Bogom, saj je ta še edini, ki je lirskemu subjektu ostal, in zato edino upanje na boljšo prihodnost in na boljše življenje po smrti. Dularjeva mati se prav tako vda v usodo, vendar pa upa na čimprejšnjo smrt, saj je ostala sama in pravi, da nima več razloga za življenje.

12.1.1 Motivi iz narave

Ślowacki v svojem delu uporabi kar precej motivov iz narave, poleg tega pa v uvodu v pesnitev skrbno opiše okoliščine v katerih je ta nastala, opiše kraj, kjer se je v tem času zadrževal, da si bralec lažje postavi temelje razumevanja pripetljajev.

Posledično lahko povežemo nekatere pojavljajoče se motive z naravo v dogajalnem okolju. Uporabi skupke motivov, ki so v **povezavi z nebom in nebesnimi pojavi**; to so motivi zlatega meseca in mraka, ki prispevata k vzdušju tišine in spokoja, groma in bliska, ki predstavljata nemir, bodisi v naravi bodisi v počutju lirskega subjekta. Nato srečamo motiv žarkega sonca, zlatega sijaja, ki ga imenuje tudi krvoses, kar vpliva na celotno podobo sonca, ki je grozljiva, sonce je močno, žgoče, nevarno. Motivi oblakov predstavljajo nekakšno oviro, saj se subjekt sprašuje, ali ga Bog sploh sliši skozi gosto nebesno gmoto, oblaki spremljajo utišanje glasu, zadušljivost krikov.

Primeri motivov: Trikrat se zlati je mesec povrnil,/kar tu na pesku sem šotor razgrnil./.../ta se gomila/žarkemu soncu belo smeji./.../Vidiš to sonce z zlatim sijajem?/.../sonce ni sonca podobe imelo,/da ni sijalo zlato na nebesu,/da bilo podobno je – krvosesu!/.../z neusmiljenim licem/vzhajal je mesec./.../Pod krogom sonca, kot kri žarečim./.../od morja sem začne strašno grmeti,/na sonca krog so legle sence črne./.../spomnim se teh gromov, bliskovine./.../kako na gosto dež mi udarja v steno./.../Ko grom udarjal z gromom je v šotore/... (Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

Razviden je tudi skupek motivov, ki se nanašajo na **pokrajino**. Avtor uporabi na primer motiv peska, sipin, ki predstavlja neskončno prostranost okolja, enolično pokrajino. Omeni tudi morje v daljavi, ki s svojim šumenjem zaduši misli, čustva, da subjekt ne razmišlja preveč, saj bi ga smrti otrok tako še bolj bolele. Motiva grobnice s kupolo in brezna predstavljata poslednje prebivališče človeka po smrti, imenovana sta tudi kužna jama, zato imata grozljiv prizvok. Malo prijazneje sta označena palmov gaj, izza katerega sonce vzhaja, ter potoček, kamor so deklice hodile po vodo, saj sta oba pomembna za preživetje popotnika v tej suhi, neprijazni pokrajini: prvi zato, ker daje zavetje in senco pred žgočim dnevnim soncem, drugi pa oskrbuje človeka z bistveno življenjsko tekočino, ki je v tem kraju še bolj pomembna in cenjena.

Primeri motivov: .../tu na pesku sem šotor razgrnil./.../peščena gomila/pokriva jo tu./.../Devetero kamel/hodilo je vsak dan tja na peska sipine./.../Vidiš potoček tam majhen v dolini?/.../vzhaja nad palmovim gajem./.../Čez to ravan, čez te peščene kupe./.../spet ga zagrebla v peščeni sipini./.../postavil je grobnico s kupolo belo./.../in ga pokoplje v kužnih jame/... (Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

Naslednji skupek motivov se nanaša na **živali**, ki družino spremljajo. Prve živali so kamele, ki jedo tatarsko zel in so v začetku pesmi prijetno označene, so prijazne živali, ki spremljajo potujoče na poti, medtem ko so v zaključku pesnitve prikazane na takšen način, da je čutiti bolečino ob izgubi družine, saj so neosedlane. Poleg kamel so tu še hijene, ki predstavljajo grožnjo, saj so mrhovinarji in se hranijo z mrtvim mesom, v pesnitvi se ponoči približajo grobnici, kjer jedo trupla popotnikovih otrok. To ustvarja groteskno vzdušje. Opazimo tudi motiv jate ptic, ki so prihajale po ostanke hrane, po krušne drobtine, ki so padale otrokom po tleh. Gre za preobrat, za žalostno dejstvo, da ptiči ne prihajajo več, odkar otrok ni, in tudi zato je popotnik osamljen in žalosten.

Primeri: .../Devetero kamel/hodilo vsak dan tja/.../hijena je, ki vso noč je tulila/.../poslušal sem bled,/kako so otroci — hijenam jed!!/.../Doslej bilo ni še nobene ptice/.../ celo teh ptičev ljubke jate,/ki letale so semkaj v zarje prve/se kopat v pesek in jest krušne mrve,/prenehale so sem se zbirati/odkar otrok več mojih tukaj ni/... (Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

Poleg teh najdemo tudi skupek motivov, ki se nanašajo na **preteklost**: gre za pripovedovanje o domu, spominjanju lepih časov. Takšen je motiv rumene pomaranče, ki raste na domačem vrtu in s svojimi sadovi razveseljuje družino, nato je tu motiv cedre, pod katero so se otroci igrali, in trave, v kateri so ležali. Vse to vzbuja domotožje in žalost.

Primeri: .../in vem, da pred njo pomaranča rumena/me vstavi/.../Na vrtu hčera mojih živi cvetovi/.../ Ko je končala bila ročna dela,/se je pod cedrami vlegala v travo,/spet tekla kot pajk, v svojo nitko loveč se/... (Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

V Dularjevi pesmi je motivov iz narave manj, gre bolj za pomagalo, ki ustvari bolj izrazite okoliščine dogajanja. Srečamo motiv **noči brez zvezd**, ki poudari temo v duši matere, njeno osamljenost in zapuščenost. Ob spominjanju dogodkov iz preteklosti se večkrat pojavi motiv **vojske**, ki je vzela vse može, ki so bili zanjo pomembni: moža, očeta in sina. Posledično je tu tudi motiv **gomile**, ki sameva, spet je to počivališče mrtvih teles. Mati se spominja preteklosti; pojavita se motiva **vasi in cerkve**, saj povezujeta ljudi v skupnost, tu ljudje živijo v sožitju in prijetni skupnosti, nato motiv **jeseni** in mlatenja ajde, s katerim lirski subjekt izrazi tok časa, kmetje namreč minevanje časa dojemajo skozi delo na kmetiji, takrat se kmetje pripravljajo na zimo, pripravljajo ozimnico, zato ni čudno, da sledita **burja in zima**, ki prikazujeta hlad tako v naravi kot tudi v materini notranjosti, počuti se negotovo, saj je ostala brez prijetnega toplega doma. Sledi čas **pomladi**, čas, ko mati najde upanje v boljšo prihodnost, začne ustvarjati dom, pojavi se motiv **gozda** kot naravnega pomočnika človeku, saj ga oskrbuje z

lesom, tudi mati si na ta način ponovno ustvari toplo domovanje. Nato sledi še motiv **ugašajočega dneva**, ki pa spet kaže preobrat navzdol, saj mati izgubi sina in je bilo vso njeno prizadevanje za boljše življenje zaman, ostala je sama brez družine, brez potomca.

Primeri: .../ Tretjič že noč me zajema brez spanja,/.../Kakor da sonca ne bo več z neba,/ko da je zadnja se zvezda utrnila,/v meni temno je/.../dajte [nazaj], kar vzela je vojska prekleta/.../zdaj, ko nikoli iz tuje gomile/več ne prikliče moj šibki ga glas/.../Doli pri cerkvi dolg jok se oglasi/.../Leto prešlo je. Jesenski bil dan je,/ravno pričeli smo ajdo mlatiti/.../Burja pihala je. Zima pred vrati!/.../Hosto posekam in hlev si postavim/.../Sina ni več — in neznana gomila/.../O, ko bi zemlja me skrila/.../Oni v grobovih negibni leže/.../Sama sem. Zunaj ugasnil je dan./... (Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

12.2 Struktura

Strukturno je pesem Słowackega sestavljena iz tridesetih kitic, ki imajo različno število verzov, saj se kitice povezujejo in oblikujejo glede na dogodke, da so zaokrožene in zaključene kot posamezne celote znotraj pesmi.

Dularjeva pesem je sestavljena iz štirinajstih kitic, ki so prav tako različno dolge. Prva kitica je uvod v dogajanje, zadnja pa je zaključek, ki zaokroži zgodbo pesmi.

12.2.1 Metrum

Analizirala bom prve štiri verze vsake pesnitve, nato bom primerjala rezultate obeh pesmi.

Tri|krat| se| zla|ti| je| me|sec| po|vr|nil,
- U U - U U - U U - U
kar| tu| na| pes|ku| sem| šo|tor| raz|gr|nil.
- U U - U U - U U - U
Že|na| mi| majh|no| je| de|te| do|ji|la,
- U U - U U - U U - U
s se|boj| sem| i|mel| še| tri| hčer|ke,| tri| si|ne —/...
U - U U - U U - U U - U
(Debeljak *Dom in svet* 1939, 381)

Debeljakov prevod pesnitve Słowackega ima štiristopični nepopolni daktilski verz, pojavlja pa se tudi nekaj odstopanj, kot lahko vidimo v četrtem verzu, kjer je na začetku namesto poudarjenega nepoudarjen zlog, da dobimo v verzu štiri amfibrahe. Kljub temu pa to ni veliko odstopanje.

Zu|naj| ve|čer| je.| Od|m|rl| je| dan.
- U U - U U - U U -
Tret|jič| že| noč| me| za|je|ma| brez| spa|nja,
- U U - U U - U U - U
dne|ve| tri| dol|ge| o|bup| prej| ne|znan

- U U - U U - U U -
mo|je| sr|ce| mi| v bo|le|sti| raz|ga|nja./...
- U U - U U - U U - U
(Dular *Dom in svet* 1940, 346)

Dularjeva pesem pa ima, glede na štiri začetne verze, štiristopični nepopolni daktilski verz, ki se ohranja skozi celotno pesnitev. Majhna odstopanja, ki so predvidljive narave glede na daktilski verz, so opazna na koncu verza, ko se v četrti stopici enkrat pojavi in drugič ne pojavi nepoudarjeni zlog.

12.2.2 Retorične in miselne figure

V obeh pesmih je najti kar nekaj retoričnih figur, ki v pesmi obogatijo jezik, da je ta bolj tekoč, obenem pa so pomagale pri ritmu in rimi.

Retorične in miselne figure, ki se pojavljajo v obeh pesmih so **anafora**, **komparacija**, **metafora**, **personifikacija**, **genitivna metafora**, **ephiteton perpetuum** (stalni ukrasni pridevek), **poliptoton**, **retorično vprašanje**, **retorično vprašanje z odgovorom**, **apostrofa** (nagovor) in **vzklik**. Slednje štiri figure so pomembne za ustvarjanje čustveno napetega vzdušja v pesmi, v obeh pesnitvah jih je zelo veliko, kar poudari bolečino, razdrt svet poln bolečine obeh lirskih subjektov.

Največkrat se pojavi komparacija in sicer v pesnitvi Słowackega in to kar petindvajsetkrat, v Dularjevi pesmi pa le šestkrat, vendar moramo upoštevati, da je ta kar precej krajša.

Metafore, uporabljene v pesmih, niso kompleksne, večinoma gre za identifikacijo živega z neživim in zamenjavo določenih delov stvari z neko drugo živo ali neživo stvarjo. Najdemo tudi veliko posebnosti ali personifikacij - to je figura, ki neživemu prida lastnost živega, npr. ».../živi cvetovi me vprašajo/... (Debeljak *Dom in svet* 1939). Komparacij je v Słowackega pesnitvi 25, kar je zelo veliko, v Dularjevi pa 6.⁹

Na samo stilno plat pesmi vplivajo predvsem nagovori, retorična vprašanja z odgovorom ali brez in vzkliki oz. eksklamacije ter zamolki, ki ustvarjajo primerno čustveno napetost. Tako se tudi lažje približamo občutju lirskega subjekta ter razumemo njegovo žalost, tesnobo in podobno.

⁹ Več v prilogah: Retorične figure v pesmi »Oče okuženih« in Retorične figure v pesmi »Mati«.

12.3 Ugotovitve ob primerjavi pesmi

Ob splošni primerjavi pesmi opazimo, da Słowacki na Dularja ni pretirano vplival glede uporabe retoričnih figur, saj so v obeh pesmih te rabljene popolnoma svobodno in neodvisno od drugega avtorja.

Pesmi pa sta si podobni glede tematike, ta je pri obeh avtorjih življenjska zgodba neke osebe, ki je utrpela izgubo svojih najdražjih: v pesnitvi Słowackega je to oče, ki zaradi bolezni izgubi otroke in ženo, v Dularjevi pa mati, ki izgubi sina, moža in očeta, čigar življenja je terjala vojna.

Poleg tematike je skupen tudi ritem, to je nepopolni daktilski verz z določenimi odstopanji. Pri prevodu ni to nič nenavadnega, saj je treba upoštevati tudi tematiko in izbiro besed, da bo prevod dober.

Rima je pri pesnitvi Słowackega v večini zaporedna, seveda je nekaj odstopanj, pri Dularjevi pa prestopna, sicer pa ni vedno popolna rima, najdemo tudi samo delno ujemanje zadnjih glasov.

Ob vsem tem lahko rečemo, da je Słowackega poezija na Dularja vplivala le delno, in sicer je po njej povzel le meter in podobno tematiko – izgubo ljubljenih oseb.

13 Zanimivost: vpliv Jožeta Dularja na druge avtorje

Tudi Jože Dular je s svojo poezijo vplival na nekega drugega avtorja in sicer gre za pravnika in pravosodnega inšpektorja Josipa Fischingerja, ki je približno med letoma 1960 in 1975 živel v rdeči hiši na Poljanski cesti v Ljubljani. V tej isti hiši je v svojih študentskih letih, torej okoli leta 1940, prebival tudi Ivan Čampa, ustanovitelj Literarnega kluba, pri njem pa so se zbirali mladi literarni ustvarjalci, med njimi Jože Dular, saj je bil tam sedež založbe.

V *Družini* je bil leta 1971 objavljen članek ob Fischingerjevi devetdesetletnici, obogaten pa je bil z dvema pesmima. Dular je članek shranil, saj sta bili pesmi zelo podobni dvema njegovima. Naj ju primerjam:

OBUP

Vse trga v meni se in vre, kipi ...
Kaj to je konec? Mar se res izteklo
gorje bo v prazno, šele ko bo jeklo
blesteče omočila topla kri?

O, Bog nevidni, Ti mi pošlji moč,
ne daj, da roko bi položil nase!
O vzdigni me! Naj bom drevo, ki rase,
viharje vse le zate zmagujoč.

(Dular *Zveste* 18)

MOLITEV

Kako vse v meni vre, kipi, kriči,
kam siliš vroča, vroča, vroča moja – kri?
Ne daj, o Bog, da roko bi položil – nase!
Ti dobri Bog, Ti mi podeli moč
in dvigni me, da bom drevo, ki stalno rase,
prav vsem, prav vsem viharjem kljubujoč!

(Neznan avtor *Družina* 8)

Glede na prvi vtis in zunanjo zgradbo pesmi nista podobni, saj je Dularjeva dvokitična, kitici sta kvartini, Fischingerjeva pa enokitična s šestimi verzi. Vendar sta navkljub grobim razlikam pesmi zelo podobni, saj imata enake motive dinamike, notranjega nemira, prošnje k Bogu, naj lirskega subjekta dvigne. Medtem ko ima Dularjeva pesem oklepajočo rimo, ima Fischingerjeva v prvih dveh verzih zaporedno, nato pa prestopno. Prav tako je majhna razlika v ritmu – v prvem primeru je petstopični jambski verz, pri drugem primeru pa pet- ali šeststopični jambski verz. Pravzaprav se v obeh pesmih ponavljajo povsem iste besede, le da so v drugačnem vrstnem redu, zato bi lahko rekli, da je Fischinger Dularjevo pesem preložil in drugače naslovil ter poimenoval za svojo.

Sledi primerjava drugih dveh pesmi, in sicer Dularjeve, ki nosi naslov »Sproščenost«, in Fischingerjeve za naslovom »O, večni! Hvala ti!«.

SPROŠČENOST

Z gladino dih noben se ne igra,
čez pol poti se sonce je preneslo
na čolnu zvita jadra, nemo veslo –
in jaz negiben, tih sem sred voda.

Obup je proč. Viharjev v meni ni.
Življenje spet me na ramena dviga,
spet blesk gladine v meni luč prižiga –
O dobro sonce, žgi me, zmerom žgi!

(Dular *Zveste* 19)

O, VEČNI! HVALA TI!

Minula je turobna noč, že v prsih tu jasni se,
črni ves obup je – proč!
Življenje zopet, zopet me v višave dviga
in vera v TEBE, VEČNI, novo luč prižiga.

Srce sedaj miruje, več viharjev v meni ni,
še upanje v bodočnost
srečno v prsih mi prižgi!

(Neznan avtor *Družina* 8)

Tudi ti dve pesmi se zdita na prvi pogled različni, saj je zunanja struktura drugačna, Dularjeva pesem ima dve štirivrstični kitici, Fischingerjeva pa eno kitico s sedmimi različno dolgimi verzi. Rima je v prvi pesmi oklepajoča, v drugi pa svobodna. Kljub temu pa ob prebiranju opazimo veliko podobnost, tako kot v prejšnjem primeru, saj se pojavijo enaki motivi viharjev, minule žalosti in obupa ter vere v boljšo prihodnost in motiv moči.

Razlog za podobnost pesmi se najverjetneje skriva prav v rdeči hiši na Poljanski cesti v Ljubljani, kjer je v študentskih letih, tj. okoli leta 1940 prebival Ivan Čampa, član literarnega kluba, v katerem je deloval tudi Jože Dular. V tem stanovanju je bil tudi sedež založbe, ki je objavljala dela mladih literatov, zato lahko domnevamo, da so po Čampovi izselitvi razni osnutki, pesmi in drugi zapiski ostali v stanovanju, kamor se je kasneje vselil Fischinger, ki je tako lahko prišel v stik z Dularjevo poezijo, jo preoblikoval in imenoval za svojo. Vsekakor je zanimivo, kako so se sekale poti dveh različnih mož, ki se nista poznala, imela pa sta, glede na tematiko pesmi, podobna občutja.

14 Sklep

Ob vsem tem primerjanju pesmi, najprej Dularjevih zgodnejših s starejšimi, nato pa pesmi »Mati« s prevodom Słowackega pesmi »Oče okuženih«, spoznamo, da je Dularjeva poezija s časom rasla, zorela, tako kot tudi avtor sam, se spreminjala in preoblikovala.

Avtorjeva rast je opazna, če beremo pesmi zbirk v zaporednem sosledju, v prvi in drugi zbirki so pesmi s skrbno izbranim metrom, dosledno rimo in tematiko, ki se je nanašala nanj osebno, njegovo domačo zemljo, na kmečko življenje, katerega je spremljal z občudovanjem, na minevanje letnih časov, ki služijo človeku za orientacijo v sodelovanju z naravo. Tretja zbirka je izšla kar precej let kasneje, zato je opazen tudi preskok v tematiki, ta je namreč kritika tedanjega časa, ki je delno tudi komično obarvana, in refleksija v preteklost kot podobo boljšega časa. Dular je pisal tudi na pobudo urednikov, tako so nastale mladinske pesmi, ki so navihane, zafrkljive, lahko berljive in včasih nosijo kakšen modri nauk.

Ob primerjavi Dularjeve pesmi »Mati« in Słowackega »Oče okuženih« opazimo le delni vpliv poljskega avtorja na dolenjskega pesnika zavezanega svoji zemlji. Vemo, da je slednji dobil od urednika Tineta Debeljaka na vpogled prevod pesnitve, in vemo, da se je Dular po prevodu zgledoval, saj je bil na nek način primoran napisati podobno pesem. Nazadnje je povzel le ritem in podobno tematiko, saj je bilo bolj smiselno zgodbo zasidrati v domače, slovensko okolje. Tudi pri retoričnih figurah in motivih iz narave se ni pretirano zgledoval po Poljaku. Pojavljajo se figure metafore, personifikacije, komparacije, ukrasnih pridevkov, tudi stalnih, saj se naslanja na ljudsko pesništvo (uboga reva), anafore, torej ponavljanja v začetkih verzov, predvsem veliko pa je zamolkov, nagovorov, vzklikov in retoričnih vprašanj, ki so prisotni tudi pri Słowackem in lepo prikažejo čustveno in duševno razrvanost lirskega subjekta pri obeh pesnikih.

Sklenemo lahko, da je vpliv vsekakor prisoten, ni pa omejil avtorja, saj je ta svoje delo priredil za domače bralstvo, ga zasidral v domovino in uvedel tematiko, ki je blizu slovenskemu naslovniku.

15 Literatura in viri:

1. Debeljak, Tine. »Dva poljska kulturna jubileja.« *Dom in svet* 51. 8 (1939a): 446-522
2. Debeljak, Tine. »Juljusz Słowacki. Oče okuženih.« *Dom in svet* 51. 7 (1939b): 381-395
3. Dular, Jože in Kastelic, Jože. *Literarni klub (1939-1941)*. Ljubljana, samozaložba, 1999
4. Dular, Jože. »Mati.« *Dom in svet* 52. 6 (1940): 346-349
5. Dular, Jože. *Dobra je ta zemlja*. Novo mesto, izdal Dolenjski muzej v Novem mestu, 1987
6. Dular, Jože. *Trepetajoča luč*. Ljubljana, izdala Knjigarna Jožeta Žužka, 1945
7. Dular, Jože. *Zveste menjave*. Ljubljana, izdal Literarni klub, 1941
8. Dular, Jože. »Zapuščen dom.« *Dom in svet* 56. 1 (1944): 4-5
9. Granda, Stane. »Z lokalnim jezikom skozi vsakdanjik.« *Zgodovina za vse, vse za zgodovino* 4. 2 (1997): 89-90
10. Hribar, Marija. *Gradim življenje z drznimi si upi: Ivan Čampa, stoletnica rojstva (1914 – 1942)*. Cerknica: Knjižnica Jožeta Udoviča Cerknica, 2014
11. Ložar-Podlogar, Helena. »Jožetu Dularju v spomin 1915-2000.« *Traditiones* 29. 1 (2000): 271-272
12. Neznani avtor. »Devetdesetletnik v Rdeči hiši.« *Družina* št. 4 (1971): 8
13. Povh, Peter. *Od Krke do Kolpe in nazaj: portret pisatelja Jožeta Dularja*. Ljubljana: TV Slovenija, 1999
14. Požar, Maša. »Ko muzej postane način življenja in osebno pribežališče.« *Rast* 22. 4 (2011): 40-51
15. Praprotnik, Janez. »Najlepši spomenik Ivanu Čampi.« *Glasilo občine Bloke* 1. 2 (2000): 12
16. Smolej, Tone in Hriberšek, Matej. *Retorične figure*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2006
17. Šifrer, Jože. »Jože Dular, Andrej in Katja.« *Naša sodobnost* 10. 10 (1962): 941-942
18. Šifrer, Jože. »Jože Dular. Udari na gudalo, Jandre.« *Sodobnost* 16. 4 (1963): 433-435

-
19. Weiss, Maja in Bajuk, Damjana. »"Krka ne bo umrla!" je pripisal pesnik.«
Dolenjski list 46. 5 (1995): 8

<u>Otrok — kot s podobice angelček mili —</u>	komparacija
ptičicam, ki so k nogam priletele, trosil je zrna v detinjski milini.	
<u>Vidiš potoček tam majhen v dolini?</u>	retorično vprašanje
Hčerka najmlajša od tam se vrnila z vrčem na glavi je, vitka in mila; z vodo iz potoka stopila je h kresu, brate ob njem poškopila smeje.	
A najstarejši — z <u>ognjem v očesu</u> —	metafora – z leskom v očesu
vstane, zajame v dlani vrč vode: »Bog ti povrni!« hvaležen je ves, »V prsih me žge in pil bi <u>ko pes!</u> «	komparacija – svojo žejo primerja z žejo psa
nagne, izpije vodo in — tedaj pade <u>kot zlomljena palma</u> nazaj.	komparacija
Pritečem — bilo ni kaj reševati. Sestram, želeč ga poljubovati, zavpijem ves besen: »Stran! Sem z mrličem!«	
Iztrgam jim truplo in stražo pokličem. Straža ga s kavljí železnimi vzame in ga pokoplje v kužnih jame.	
Od te grozotne, strašne noči, dobil karantene sem štirideset dni.	
V isti sta noči umrli Amina in Hafne mi, speč na ležišču enem. Tako sta na tihem umrli obenem da — ko po smrti prvega sina nismo v šotoru oči več zaprli —	
<u>niti</u> čul nisem, da sta umrli, <u>niti</u> spazila ni njiju mati,	anafora
ki tudi vso noč ni mogla zaspati.	
V jutro <u>kot črno železo zviti</u>	komparacija
ležali sta hčerki — od kuge ubiti! Stražniki so ju izvlekli s silo, odnesli ju v jame — in ni ju več bilo ...	
A kot se odraslemu spodobi dekletu — z lasmi sta šotor pometli očetu ...	
<u>Vidiš to sonce z zlatim sijajem?</u>	retorično vprašanje
<u>Vsak dan</u> tu vzhaja nad palmovim gajem,	

vsak dan zahaja tam za kopico,
 nikdar ni bilo še zastrto z meglico!
 Ne vem, zakaj se takrat mi je zdelo,
da sonce ni sonca podobe imelo,
da ni sijalo zlato na nebesu,
da bilo podobno je — krvosesu!
 To sonce, ki zrlo tako je brezčutno
 ob smrti otrok treh v moj šotor ubog,
 se zdelo tako mi v megli je okrutno
 v škrlatu neba in v parenju zemlje,
 da nisem vedel, če »očenaš« gre
 še skozi oblak, kamor skril se je Bog.

anafora

poliptoton

anafora

genitivna metafora za sončni zahod

Prešlo je — počasi sicer — deset dni.

Četvero otrok mi še vedno živi.
 Bolečino to žena je prej prebolela
 in tudi otrok, ki ga pri prsih imela,
 je živel in ni kot mlad cvet usihal.
 In končno sem tudi jaz laže zadihal,
 ko že verjel sem, da Bog mi pusti
 ostale vsaj, ko mi je vzel že tri...

komparacija

zamolk

O strašna bila je zato bolečina
 zreti v obraz najmlajšega sina
 in videti — smrt! Kako sem ga varoval!
 Najprej se na licih pojavil je znak —
 nihče ni opazil, le jaz, ko pobarval
 v obraz se je modro in postajal enak
 prvorojencu, ki ni vrnil se več:
iz rdečega bled in iz bledega rdeč ...
 Po licih se plamen goreč mu vijuga,
 zakličem glasno: »V šotoru je kuga!
 In gobavega pograbim brž sina,
 ponesem na step, kjer se pase živina,
da med velblodi konec vzame,
da ne umira pred očmi — mame ...
 Pri sinu smo umirajočem bili
 velblodi in jaz, na kolenih vsi;
 lomil roke sem, vpil s strašnim klicem:

vzklik

metonimija (simptom kuge, ki spominja na plamen)

anafora

»Naj ne umre! O, da ni se rodil!«

Nad palmami pa z neusmiljenim licem

metafora, neživo zamenjano z živim

vzhajal je mesec, ko sin moj boril

se s smrtjo je in ni mogel umreti ...

O vtisne strašno se ta groza v srce ti!

Kako je le mesec mogel to zreti!

personifikacija

Ko mi umrl je na kolenu,

sežgati sem hotel ga na plamenu —

sinekdoxa, del namesto celote (plamen:ogenj)

a ko po obleki segel mu žar je,

personifikacija

iztrgam trup, pokličem stražarje ...

Prišli so grobarji od več strani hkratu —

naj bo še on pri sestrah, pri bratu!

Od smrti te in te strašne noči

so dali mi zopet štirideset dni.

Pod krogom sonca, kot kri žarečim,

komparacija

in pod šotorom, v vetrove štrlečim,

več nismo besede spregovorili,

kot da pred smrtjo že vsi smo mrtvi,

anafora

kot da bi radi Boga prevarili,

naj kamen kuge drugam prevali.

genitivna metafora (breme, težave, bolezen)

Zaman! Morilni je angel z neba —

epitheton ornans

se vrnil in našel me brez srca,

brez solz in čuta za nove nesreče,

ki le: »Bog vzemi vse!« šepče.

Za tretjega sina muke strašne

imel že iz kamena sem srce,

metafora

bila mi vsakdanji kruh bolečina —

epitheton perpetuum, metafora (identifikacija)

Brez solz sem zrl smrt tretjega sina,

ki smo najmanj ga v družini ljubili,

solza smo najmanj za njim potočili.

Zato mu dodelil Bog je v nagrado

tiho smrt, da je umrl z naslodo:

brez vsakih boleti, brez kakšnih omam —

le vzdihnil je — in je kot kamen bil sam.

komparacija

Toda — po smrti bil grozen v obraz,

kot da za solze mu ni ne za nas,

le hotel je lice svoje vsaditi

v mrzla nam srca, z očmi prestrašiti,

za večno staršem v spomin se prižeti,

kličoč z obrazom nam: »Vsi ste prekleti!«

vzklik

Obupal bi skoraj, misleč v taki boli,

da Bog ne odpušča nikdar in nikoli,

anafora

da pošlje še angela smrti k meni

epitheton ornans

po sina, po ženo in po ženi

poliptoton

še mene pokliče pred sodbo svojo

in hčerko ... Ah, to hčerko mojo!

poliptoton

Hčerka, poslednja moja nada,

metafora (identifikacija)

bila je lepa, tako še mlada,

tako vesela, kadar mi je glavo

v hladne ročice lilijaste vzela!

epitheton ornans (bele, nežne roke kot lilije)

Ko je končala bila ročna dela,

tudi pridevniška metafora (roke po obliki podobne lilijam)

se je pod cedrami vlegala v travo,

spet tekla kot pajk, v svojo nitko loveč se

komparacija

Poglej: tale pas, ves v soncu blesteč se,

njeno je delo ... In te tožne oči!

Zastirala z zlatimi jih je lasmi,

epitheton perpetuum

da gledal sem nanjo kot na cvetico —

komparacija

le skozi solze ali sonca žar!

Njo sem za doma imel vladarico

in ona je kakor angel-stražar

komparacija

nad sinčkom najmlajšim v zibki bedela;

kjer jok je začula, tja je hitela,

kar stisk nas zadevalo, vzela je nase:

solze nam otirala v svoje je lase!

Deset dni prešlo je, deset noči —

na zvezdo lahko bi že smrt odhitela;

personifikacija

deset dni prešlo je, deset spet noči —

že nada mi v srcu goreti začela.

metafora, neživo zamenjano z neživim

Tedaj po otrocih zajoka plač žene —

(nada gori – pojavlja se upanje)

in trideset dni je prešlo karantene.

pleonazem (zajoka jok)

Končno izgubil spomin sem in moč,

legel sem spat in zasanjal v noč.

In v snu sem hčerki pokopani

videl v lehak oblak obdani:

za roki držeč se iz jam sta stopili,

tiho šli mimo, le nasmehnil
sta čudno z očmi se bleščečimi
in pluli v šotoru nad spečimi;
tiho se sklanjali, mimo hiteli
ob materi, mimo ob sinčku v zibeli —
a hčerki najmlajši na zlate lase
sta položili zdaj črne roke ...

epitheton ornans (grotesknost, strašljiv učinek)

glagolska metafora (pluli sta kot ladja, drseli tiho skozi zrak)

epitheton perpetuum

metonimija

Zbudim se s krikom: »O, hčerki prekleti!«

Pokličem: »Hafte! Sem pridi, srce ti!«

Kot ptiček priteče, se k meni privije,

komparacija

oklene z ročicami se krog vratu

in vem, da živi, da Hafte je tu,

da srce na srcu mojem ji bije!

Kot grom pa vame trešči rano:

komparacija

hčerka!!! — Ah, naj odpiram res rano?

Črna smrt tudi njo je vgrabila,

metonimija (kuga), epitheton perpetuum, personifikacija

iz rok se mi v večnost je preselila.

O najstrašnejši hip zame na svetu,

ko v strašnih mukah se v roki mi vije

in: »Reši me, reši, oče!« vpije,

z ustnami vročimi drgeče,

kot roža odpira se mi proseče —

komparacija

a nisem pomagati mogel dekletu!

Vse se je trgalo v duši mi strti —

a lepa kot angel bila je — po smrti!

komparacija

Stražarji, nemili gosti, prišli so —

dekliško telo mi iz rok je dehtelo —

metafora, prenos z rastline na človeško bitje

nepazno zagnali železne osti so,

zadrli v grud trdo, okroglo ji, belo

in tu pred menoj ji grud so razdrli!!

O Bog, da oni bi kot jaz ne umrli!

Ti, Bog nebeški, odpusti jim zame!

Iztrgam jim truplo, odnesem sam v jame.

} vzkliki in nagovor Bogu; nabito s čustvi

Roki je mati na prsi sklenila

in se tri dni ni premaknila

iz kota šotoru, v lica vsa bela —

a v zibelki rožica je venela.

metafora za otroka

Materi mleko je v prsih usihalo,

a dete jokalo, nič več se nasmihalo.

In ta pustinja! — Grobov nimaš v njej,
zato ti drugače v puščavi je tej:

za te je peščena in zlatoila,
zame kot da se iz pekla je rodila!

personifikacija, komparacija

Čez to ravan, čez te peščene kupe
otrok sem svojih vlačil mrtve trupe,
a tam za gričem, kjer se morje lije,
šumi v ušesa ti — a meni vpije,
a v burji, ko čez grič se vreči hoče,
za te buči, a meni joče ... joče ...

geminacija, obenem metafora in metonimija za čustva
govorca, veliko šumnikov

Vsak dan, ko prišel je večerni čas,
sem slišal peti muezina glas.

Kot da usoda moja se mu smili,

komparacija

so klici vedno tožnejši mu bili,
nesrečnemu očetu z minareta

kažoč vso veličast Boga Očeta:

»O hvaljen bodi, Allah! Tebi slava!«

vzkliki do konca kitice

Za ognja moč, ki mesta pokopava!

Za tres zemlje, ki odpira spet grobove!

Za črno kugo, ki mori sinove

in irga staršem kar iz rok dekleta!

O Allah Akbar! Tvoja moč je sveta!«

} anafora, personifikacija

Tedaj vse, kar v puščavi je živelo,

se mene je ogibati začelo,

šotora, ki so hčerke mi ga splele.

Platnene plahte že so ovenele,

personifikacija

raztrgale se, močno omahnile,

kot da bi že mrtvaške rjuhe bile —

komparacija

od daleč že je kuga zrla vate.

personifikacija

In veš: celo teh ptičev ljubke jate,

hipalaga

ki letale so semkaj v zarje prve

se kopat v pesek in jest krušne mrve,

prenehale so sem se zbirati

odkar otrok več mojnih tukaj ni ...

Plaši morda jih plahta ta podrta?

Plaši morda jih moje mrtvo lice?

anafora

Doslej bilo ni še nobene ptice ...

in duša moja je še bolj potrta.

Po smrti hčerke peti dan — Bog sveti!

od morja sem začne strašno grmeti,

na sonca krog so legle sence črne,

personifikacija

nebo z oblaki se gosto pregrne,

noč strašna pade — strah me še prešine,

ko spomnim se teh gromov, bliskovine —

asindeton

še zdaj vse vidim, čujem, slišim vse,

asindeton

kako nagosto udarja dež mi v steno,

kako ob plahto šklopota platneno,

kako v temi nad mano ziblje se,

kako od bliskov se rdeči okrog,

kot da sem pal v pekla ognjen brlog.

anafora

komparacija, genitivna metafora (v luknjo pekla)

genitivna metafora, živo namesto neživega

In zdelo se mi je, da z burje stokom

so vpili deca moja s strašnim jokom,

ječali so — še zdaj srce mi stresa —

da sem napenjal vid, srce, ušesa

asindeton

in z grozo mislil le, kako jim v jami

ubožčkom je, ki tam tako so sami ...

Ko grom udarjal z gromom je v šotore

poliptoton, personifikacija

se vtihotapi smrt v plahte napete —

personifikacija

Kako da se tako naskrivno more? —

in kot pod moro mi zastoče dete.

komparacija

Zaplakalo bilo je res obupno,

ker v hipu z materjo skočila skupno

sva tja, kjer dete mučilo se revno.

Čprav zajokalo je le pohlevno,

se nama jok je zdel tako nenaden,

a žalosten tako in nenavaden,

tako iz globočine srca vzet,

anafora

tako razumen in tako preklet,

da sva oba bila kot prizadeta

komparacija

brez misli, brez razuma in nasveta ...

Bala sva se zanj in trepetala —

umrlo je za kugo — bilo trup

najdražje dete moje, zadnji up!

Zdaj palo je v okrilje smrti črne,

da ne doraste več, da se ne vrne!

Nikdar se več ne vrne v rojstni dom!

vzkliki, nabito s čustvi

Ne bom ga videl več — Obupal bom!

Prišla je noč — gorele so zvezde —
sama z ženo sva — z nama je, gorje,
to majhno trupelce, ležeč neživo
in nepremično, v smrti sivo, sivo ...

geminacija

In čutil sem, telesce zroč to malo,
da ko bi nama tako vsaj ostalo
še nekaj let — v obliki tega trupa —,
srce bi se rešilo pol obupa!

personifikacija

In niso ga stražarji zdaj pobrali,
in niso v grobnico ga pokopali —
tja, kjer pod trupi zeva kužna jama,
tja ga ponesla zdaj je — mati sama.

anafora

personifikacija

anafora

V šotoru praznem sem ostal pri ženi.

Ne boš verjel — namesto da združila

bi ta bolest spet srci razboljeni,
je kakor strup še bolj ju zagrenila,
zakaj, le Bogu je dozdej očito!

personifikacija

Bolest rodila je sovraštvo skrito,
ki vstalo je kot črn zid med nama.

personifikacija

personifikacija

Bila sva ločena in vedno sama,
besede nisva nič več izmenjala —

povej mi le, o čem naj bi kramljala
še mož in žena v praznih kotih hiše.

otrok teh mrtvih oče in njih mati?

retorično vprašanje

Začelo sonce rdeče je sijati,

vtonilo vsak dan tam, kjer zdaj gori še

personifikacija

žareča bakla, ki v požaru seva —

tako je brez otrok šel dan iz dneva.

Tišina ogromna krov je zagrnila —

personifikacija

čuj: ni čez mesec miška zdaj skočila?

Odjeka drugega in šuma ni.

Tako preživela sva štirideset dni

in dočakala karantenske zdravnike.

Globoko so gledali vpadle nam like,

vsak je nad nama z glavo majal:

jaz sem ves vkrivljen in siv postal

a od skrbi in nespanja mi žena
 bila je bleda, kot vosek rumena, komparacija
 na glavi imela las sivih kopico,
 na licih pa čudno, prečudno rdečico; stopnjevanje
 oči so žarele kot bliskavice, komparacija
kakor če stopiš na luč iz temnice. komparacija
 Zdravniki so nama vse sklepe prešteli,
 udarjali tam, kjer prično se uljesa
 in — bil sem ves zdrav! Ne boste verjeli? retorično vprašanje z odgovorom
Jaz, ki poljubljal sem vsa telesa,
zdrav sem pretrpel vso karanteno!
 Toda — hudo je bilo z mojo ženo:
 na prsi udari se, pobledi vsa,
 zakrili, zastoče — in pade na tla.
 Na roke vzel trup sem, ves teman,
 ponesem ga v šotor, na tla vržem žrtev
 in padem pri njej na zemljo kot mrtev. komparacija
 Zbudim se na štirideseti dan.

Pred smrtjo je mati še izihtela,
 da mrtvemu detetu rada bi vzela
 z groba spominček, kamen, cvetico,
zlato las, ki je kronal glavico asindeton
 najmlajšemu, padajoč mu čez lici,
 sliko, ki jo je držal v ročici ...
 O, laski zlato, sedaj tako sveti,
 sinčku v grobu z glave vzeti ① vzklik, eksklamacija
 Kajti to moč je imela še mati,
 da v noči šla je ta grob kopati:
 trupelce je z roko odkopala,
 na ustne mu poljub še dala
in spet ga zagrebla v peščeni sipini.
In ta poljubček in ti spomini, anafora
 ki so že v grobnici šejkovi bili —
 mater in meni ženo so ubili ...

In zopet se brezno je v zemlji odprlo
in vanj sem pokopal mater umrlo.
 Potem se povrnil v platnene sem zide,
 skril se med sence in nočne privide.

Nisem več sonca videl v jasnini,
niso ljudje me več na pustinji.
Sem starec, ki mu v otroško že gre;
v spominu mojem, v srcu žive
ti sinji obrazi — ni mi za druge —,
le ti, ki so mi v rokah umrli od kuge.

metonimija, od boleznih modri obrazi

V jasni dan ali v temni noči
povsod so oni pričujoči:
kramljam sam z njimi, izmišljam povesti
in jih mrličem pravim v bolesi;
včasih zaslišim kak glas ali stok
in mislim, da mojih otrok je jok;
včasih iz blaznih sanj me zbudila
hijena je, ki vso noč je tulila
nad grobi otrok — in poslušal sem bled,
kako so otroci — hijenam jed!!
Postal sem mrzel kot gad, nezaveden,
vrstili so dnevi se, teden na teden
brez bolečin, spominov in slutenj —
postal sem kot kamen že neobčuten.

epitheton perpetuum

poliptoton

komparacija

komparacija

Nekoč pa — po božji volji seveda —
nekdo mi prav tiho v šotor pogleda
in — ah! — kako me je radost prevzela!
v šotor pogleda — stara kamela;
pogleda tako me milo ta čas,
da sem zajokal kot dete na glas ...
Tako sem prebil še teh štirideset dni.

komparacija

Tedaj ste končno ljudje prišli.
O grenka svoboda, ko moram oditi.
Dobro bilo mi v šotoru je biti.
Z občutkom bolesi, groze, strahu
bom šotor razdril in kolce te tu,
ki sem zabijal z otroki jih v krog ...
Pomagaj mi Ti, o večni Bog!
Zdaj sam sem — pomagaj mi jih izruvati!
Plahte šotorne, čuj: šepetati
ne nehajo ... Morda vedo še kaj več? ...
Videle vse so, vedo, ah, preveč ...

metafora, okus, ki nakazuje bolečino, prenesen
na abstraktni pojem

asindeton

nagovor Bogu, vzklik

personifikacija, plahte šepetajo, ker so videle žalost,
so prisposoda tuge

retorično vprašanje z odgovorom

Poglej jih: kaj niso prilika tuge?

nagovor, retorično vprašanje

Dotakni se jih — ne boj se kuge!

Ne boj se smrti od dotika!

Saj nisi moj sin — o sreča velika!!

Ne! Ne! Le beži! Saj vem, da te plahte

morajo biti strašne tudi zate ...

Smrti od kuge le bodi naj strah te!

Strašna smrt! Ne spoznaš niti brate,

oganj te peče in žge te čez mero ...

Jaz vem — o, videl sem jih osmero

svojih umirati vsak dan in noč,

mesece tri tu bivajoč ...

}

vzkliki

vzklik

Zdaj glej: devet kamel osedlanih,

nagovor

a osem sedel — neoddanih!

Ostal mi le Bog je — grobovi tam —

tu pot, ki zdaj jo nastopam — sam (...)

(Debeljak *Dom in svet* 1939; 381-395)

zamolk

17 Priloga 2: Retorične figure v pesmi »Mati«

Zunaj večer je. Odmrl je dan.

personifikacija

Tretjič že noč me zajema brez spanja,

personifikacija

dneve tri dolge obup prej neznan

moje srce mi v bolesti razganja.

personifikacija

Kakor da sonca ne bo več z neba,

komparacija

ko da je zadnja se zvezda utrnila,

v meni temno je ... Nikdar do srca

radost ne bode mi več prisvetila.

metafora, prenos svetlobe na čustvo radosti

Bog moj nebeški, čemu še živim,

nagovor, retorično vprašanje

ko pa življenje brez smisla je zame,

zdaj, ko prav vse izgubila sem z njim,

zdaj ko pač vem, da nikdar ne objame

anafora

ga moja desnica, da se iskrile

ne bodo oči mu, sijal ne obraz,

zdaj, ko nikoli iz tuje gomile

več ne prikliče moj šibki ga glas.

Saj še pred tedni je vedro dejal:

»Z Bogom, mati! Nikar ne skrbite,		
vrnil gotovo se z vojske bom zdrav!		
Z Bogom, mati, nikar ne jočite!	vzklik	
Rajši z nevesto pripravite balo,		
hrastovo postelj, omaro in skrinjo.		
Mesec minil bo in morda še malo,		
pa boste čuli spet mojo stopinjo.«		
To mi je rekel in jaz sem verjela,		
da ne okusim nikdar več <u>pelina</u> .	Metafora (in absentia) za neizrečen pojem bolečine, v smislu: grenko=boleče, konvencionalna raba	
Ondan novica je <u>črna</u> prispela:		
»V borbi letal izgubili ste sina.«	metaforični prilastek: huda, tragična	
Bog, mar zares ni bilo še dovolj,	}	retorično vprašanje
da so očeta mu v vojski ubili		
in da mu deda zajel je pokolj?		
Oče nebeški, le kaj so storili! —		nagovor, vzklik
Ni jih ... Zdaj sama za mizo sedim.		
Mraz je, a mene razpalja vročina.		
<u>Ali ne vidite?</u> V <u>ognju</u> blaznim,		retorično vprašanje; metafora za čustveno vznemirjenje
vpijem in kličem: Dajte mi sina,	}	nagovor in vzklik
dajte, vrnite mi zopet moža,		
vi obudite od smrti očeta,		
<u>dajte</u> , da zopet jih vidim doma,		
<u>dajte</u> , kar vzela je vojska preklela!		anafora
Sama sem. Vpijem in kličem zaman.		
Oni v grobovih negibni leže.		
Sama sem. Zunaj ugasnil je dan.		
Težki spomini prebridko skele.		
Komaj stoletja četrť je minilo:		
— kakor da včeraj je, se mi dozdeva —		komparacija
v hlevu sem molzla, ko plat zazvonilo		
v stolpu je sredi poletnega dneva.		
Brž skočim venkaj, pogledam po vasi.		
Kaj je? Čemu so razgreta vsa lica? —		
Doli pri cerkvi dolg jok se oglasi.		
<u>Kakor požar se razlije novica,</u>		komparacija, metaforična raba glagola, razširi se kot požar,
<u>da</u> so na vojsko vsi moški pozvani,		razlije se kot voda
<u>da</u> še to uro vsi morajo zdoma.		anafora
Gledam ... Ti vriski, klobuki postrani ...		
<u>Ali mar sanjam? Ne, tukaj ni dvoma.</u>		retorično vprašanje z odgovorom

Oče razgret prihiti mi naproti, zbezan je ves, do besede ne more. »Vojska je! Janeza danes vzemo ti!« <u>bruhne</u> iz sebe in <u>kot brez opore</u> zgrudi na klop se. Jaz v njega strmim. Tresem se. Vse se zasučé krog mene. <u>Oče</u> , povejte, kaj hočejo z njim, <u>oče</u> , kaj tu ni pomoči nobene? Mar bodo res mi na vojsko ga vzeli, <u>zdaj, ko</u> sva komaj živeti začela, <u>zdaj, ko</u> otrok nama joče v zibeli? Bog, le kaj bodem brez njega počela! Šel je. O, koliko sem prejokala! Če se le spomnim, pri srcu me stisne. S sinkom — edincem ob možu sem stala, ko na ovinku <u>vlak rezko zavrigne</u> : k možu brž skočim, ga zadnjič poljubim, sinka še enkrat podam mu v naročje, da bom skrbela za vse, mu obljubim. — Potlej mi vlak ga odpeljal v noč je.	metafora s hiperbolično vrednostjo; komparacija
	anafora
	anafora
	vzkliki, eksklamacije
	personifikacija
Preteklo več mescev je žalostnih dni. Komaj za silo sem se umirila, ko mi z bojišča nekdo sporoči: »V jarku granata moža vam je ubila.« Da bom zblaznela, tedaj se je zdelo, videla vedno le grob sem širok. Sčasoma v meni je vse omrtvelo. — <u>Žarek</u> edini mi <u>bil je — otrok</u> .	metafora, identifikacija, otrok je bil edini vir upanja
Leto prešlo je. Jesenski bil dan je, ravno pričeli smo ajdo mlatiti, ko vsem nam dano bilo je na znanje, da treba čez dva dni bo vas zapustiti. Burja pihala je. <u>Zima pred vrati!</u> <u>Kam naj z očetom, z otrokom se denem?</u> Nisem pustila se v svet odpehati, z njima ostala sem v domu lesenem. O, le zakaj nismo rajši bežali! — Preden se dobro sem zmote zavedla,	elipsa, izpust glagola retorično vprašanje vzklik ob obžalovanju

sredi noči, ko brezskrbno smo spali, četa sovražna vso vas je zasedla. Zjutraj zagledam v sobi vojaka, <u>kakor zverina zažene se vame.</u> Vpijem in kličem! ... Oče ne čaka. Borba na smrt med obema se vname. Oče podleže. — Roke so vklenili tesno mu na hrbtu, ga gnali pred zid ... Zreti sem morala — Bog se usmili! — kako bil za mene je oče — ubit.	komparacija vzklik, eksklamacija
Ponoči z otrokom sem jim ubežala. <u>Tri leta</u> blodila <u>kot zver</u> sem po svetu, <u>v treh letih</u> solze sem prav vse iz jokala po možu ubitem, po mrtvem očetu.	komparacija poliptoton
Vojske je konec in konec morije! V rodni spet kraj grem iskat zavetišče. <u>Gledam ... — o groza! — nikjer domačije ...</u> kjer koča je stala, je zdaj — pogorišče. Dom spet sezidam. Sin že odrašča. Hosto posekam in hlev si postavim, spet se pod zimo napolni mi kašča, vse, kar mi manjka, na novo pripravim.	zamolk in eksklamacija za povečanje dramatičnosti
»Nikdar vojske več!« ljudje so vpili, jaz pa sem <u>reva</u> jim <u>uboga</u> verjela. Nismo grozote še vse pozabili, ko se je borba iznova pričela. V vojsko so tokrat mi sina pobrali — ko bi nebo ga nikdar mi ne dalo! — z bombnikom so ga čez morje poslali, tjakaj na vročo sovražno obalo. Bil je še <u>mlad, tako mlad</u> in na svetu hotel še <u>dolgo bi, dolgo</u> živeti, ko nad bojiščem je v drznem poletu moral v letalu razbitem zgoreti. Sina ni več — in neznana gomila ... <u>Kam naj potočim grenke solze ti?</u> Trudna sem. O, ko bi <u>zemlja me skrila,</u>	epitheton perpetuum stopnjevanje retorično vprašanje personifikacija

da bi že nehala enkrat trpeti!

vzklik

Sama sem. Vpijem in jočem zaman.

Oni v grobovih negibni leže.

Sama sem. Zunaj ugasnil je dan.

Težki spomini prebridko skele.

(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

ponavljanje, ki deluje kot odmev

metaforični prilastek, fizična lastnost prenesena na psihično

stanje

18 Priloga 3: Seznam in primeri retoričnih figur

• Anafora

.../niti čul nisem, da sta umrli,

niti spazila ni njiju mati,/.../

/.../Vsak dan tu vzhaja nad palmovim gajem,

vsak dan zahaja tam za kopico,/.../

/.../da sonce ni sonca podobe imelo,

da ni sijalo zlato na nebesu,

da bilo podobno je — krvsesu! /.../

/.../da med velblodi konec vzame

da ne umira pred očmi — mame .../.../

/.../kot da pred smrtjo že vsi smo mrtvi,

kot da bi radi Boga prevarili,/.../

/.../da Bog ne odpušča nikdar in nikoli,

da pošlje še angela smrti k meni/.../

/.../Za ognja moč, ki mesta pokopava!

Za tres zemlje, ki odpira spet grobove!

Za črno kugo, ki mori sinove/.../

/.../Plaši morda jih plahta ta podrta?

Plaši morda jih moje mrtvo lice?/.../

/.../kako nagosto udarja dež mi v steno,

kako ob plahto šklopota platneno,

kako v temi nad mano ziblje se,
kako od bliskov se rdeči okrog/.../

/.../tako iz globočine srca vzet,
tako razumen in tako preklet/.../

/.../In niso ga stražarji zdaj pobrali,
in niso v grobnico ga pokopali/.../

/.../tja, kjer pod trupi zeva kužna jama,
tja ga ponesla zdaj je — mati sama/.../

/.../in spet ga zagrebla v peščeni sipini.
In ta poljubček in ti spomini/.../
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../zdaj, ko prav vse izgubila sem z njim,
zdaj ko pač vem, da nikdar ne objame/.../

/.../dajte, da zopet jih vidim doma,
dajte, kar vzela je vojska prekleta! /.../

/.../da so na vojsko vsi moški pozvani,
da še to uro vsi morajo zdoma/.../

/.../Oče, povejte, kaj hočejo z njim,
oče, kaj tu ni pomoči nobene?/.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Asindeton**

.../ko spomnim se teh gromov, bliskovine —
še zdaj vse vidim, čujem, slišim vse/.../
.../da sem napenjal vid, srce, ušesa/.../
.../z groba spominček, kamen, cvetico,
zlati las, ki je kronal glavico/.../
.../Z občutkom bolesti, groze, strahu/.../
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

- **Geminacija**

.../za te buči, a meni joče ... joče .../.../
/.../in nepremično, v smrti sivo, sivo .../...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

- **Hipalaga**

.../zdaj vse je tam, kjer ta se gomila
žarkemu soncu belo smeji,/.../
/.../In veš: celo teh ptičev ljubke jate/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

- **Komparacija**

.../Otrok — kot s podobice angelček mili —/.../
/.../ »V prsih me žge in pil bi ko pes!« /.../
/.../pade kot zlomljena palma nazaj./.../
/.../V jutro kot črno železo zviti
ležali sta hčerki — od kuge ubiti!/.../
/.../je živel in ni kot mlad cvet usihal/.../
/.../le vzdihnil je — in je kot kamen bil sam/.../
/.../spet tekla kot pajk, v svojo nitko loveč se/.../
/.../da gledal sem nanjo kot na cvetico —/.../
/.../in ona je kakor angel-stražar/.../
/.../Kot ptiček priteče, se k meni privije/.../
/.../Kot grom pa vame trešči rano: /.../
/.../kot roža odpira se mi proseče/.../
/.../a lepa kot angel bila je — po smrti!/.../
/.../zame kot da se iz pekla je rodila!/.../
/.../Kot da usoda moja se mu smili,/.../
/.../kot da bi že mrtvaške rjuhe bile/.../
/.../kot da sem pal v pekla ognjen brlog/.../
/.../in kot pod moro mi zastoče dete/.../
/.../da sva oba bila kot prizadeta/.../
/.../bila je blede, kot vosek rumena/.../
/.../oči so žarele kot bliskavice,
kakor če stopiš na luč iz temnice/.../
/.../in padem pri njej na zemljo kot mrtev/.../
/.../Postal sem mrzel kot gad, nezaveden/.../
/.../postal sem kot kamen že neobčuten/.../
/.../da sem zajokal kot dete na glas/.../

(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../Kakor da sonca ne bo več z neba,
ko da je zadnja se zvezda utrnila,
v meni temno je/.../
/.../kakor da včeraj je, se mi dozdeva/.../
/.../Kakor požar se razlije novica,/.../
/.../ bruhne iz sebe in kot brez opore
zgrudi na klop se/.../
/.../kakor zverina zažene se vame,/.../
/.../Tri leta blodila kot zver sem po svetu/.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

• Metafora

.../A najstarejši — z ognjem v očesu —/.../
/.../Nad palmami pa z neusmiljenim licem
vzhajal je mesec/.../
/.../ imel že iz kamena sem srce/.../
/.../bila mi vsakdanji kruh bolečina —/.../
/.../Hčerka, poslednja moja nada,/.../
/.../že nada mi v srcu goreti začela/.../
/.../dekliško telo mi iz rok je dehtelo/.../
/.../a v zibelki rožica je venela/.../
/.../za te buči, a meni joče ... joče .../.../
/.../O grenka svoboda, ko moram oditi/.../
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../radost ne bode mi več prisvetila/.../
/.../da ne okusim nikdar več pelina/.../
/.../V ognju blaznim/.../
/.../bruhne iz sebe in kot brez opore/.../
/.../Žarek edini mi bil je — otrok/.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

~ Metonimija

.../Po licih se plamen goreč mu vijuga/.../
/.../sta položili zdaj črne roke .../
/.../Črna smrt tudi njo je vgrabila/.../
/.../za te buči, a meni joče ... joče .../.../

/.../ ti sinji obrazi/.../

(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

~ **Personifikacija**

.../kjer ta se gomila

žarkemu soncu belo smeji/.../

/.../pomaranča rumena

me vstavi/.../

/.../živi cvetovi

me vprašajo/.../

/.../Oblak, ki razgrnjen nad Liban-goro je,

za ženo, za hčerke, za sine me vpraša/.../

/.../Kako je le mesec mogel to zreti!/.../

/.../a ko po obleki segel mu (otroku) žar je/.../

/.../na zvezdo lahko bi že smrt odhitela/.../

/.../Črna smrt tudi njo je vgrabila/.../

/.../zame kot da se iz pekla je rodila!/.../

/.../Za tres zemlje, ki odpira spet grobove!/.../

/.../Platnene plahte že so ovenele/.../

/.../od daleč že je kuga zrla vate./.../

/.../na sonca krog so legle sence črne/.../

/.../Ko grom udarjal z gromom je v šotore

se vtihotapi smrt v plahte napete —/.../

/.../srce bi se rešilo pol obupa!/.../

/.../tja, kjer pod trupi zeva kužna jama,/.../

/.../namesto da združila

bi ta bolelost spet srci razboljeni,

je kakor strup še bolj ju zagrenila,

zakaj, le Bogu je dozdej očito!

Bolest rodila je sovraštvo skrito,

ki vstalo je kot črn zid med nama/.../

/.../Začelo sonce rdeče je sijati,

vtonilo vsak dan tam/.../

/.../Tišina ogromna krov je zagrnila/.../

/.../ Plahte šotorne, čuj: šepetati

ne nehajo/.../

(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../ Odmrl je dan.

Tretjič že noč me zajema brez spanja,
dneve tri dolge obup prej neznan
moje srce mi v bolesi razganja./.../
/.../na ovinku vlak rezko zavrigne./.../
/.../O, ko bi zemlja me skrila./...
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

~ Genitivna metafora

.../hodilo vsak dan tja na peska sipine./.../
/.../v škrlatu neba in v parenju zemlje./.../
/.../naj kamen kuge drugam prevali./.../
/.../ kot da sem pal v pekla ognjen brlog
In zdelo se mi je, da z burje stokom./...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

~ Pridevniška metafora

.../v hladne ročice lilijaste vzela!/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

~ Glagolska metafora

.../in [hčerki sta] pluli v šotoru nad spečimi./...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

• Ephiteton perpetuum

.../Trikrat se zlato je mesec povrnil, /.../
/.../šotor prišla je — črna smrt. /.../
/.../bila mi vsakdanji kruh bolečina —/.../
/.../Zastirala z zlatimi jih je lasmi,/.../
/.../ a hčerki najmlajši na zlate lase
sta položili./.../
/.../Črna smrt tudi njo je vgrabila./.../
/.../V jasni dan ali v temni noči/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../jaz pa sem reva jim uboga verjela./...
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Epitheton ornans**

.../Zaman! Morilni je angel z neba —/.../
/.../da pošlje še angela smrti k meni/.../
/.../v hladne ročice lilijaste vzela! /.../
/.../sta čudno z očmi se bleščečimi/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

- **Elipsa**

/.../Zima pred vrati!/.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Pleonazem**

.../Tedaj po otrocih zajoka plač žene/...

- **Poliptoton**

.../da sonce ni sonca podobe imelo,/.../
/.../po sina, po ženo in po ženi/.../
/.../Ah, to hčerko mojo!
Hčerka, poslednja moja nada/.../
/.../Ko grom udarjal z gromom je v šotore/.../
/.../nad grobi otrok — in poslušal sem bled,
kako so otroci — hijenam jed!/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../Tri leta blodila kot zver sem po svetu,
v treh letih solze sem prav vse iz jokala/...
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Retorično vprašanje**

.../Kaj naj jim rečem? Kako naj povem?/.../
/.../Vidiš potoček tam majhen v dolini?/.../
/.../Vidiš to sonce z zlatim sijajem?/.../
/.../povej mi le, o čem naj bi kramljala
še mož in žena v praznih kotih hiše,
otrok teh mrtvih oče in njih mati?/.../
/.../bil sem ves zdrav! Ne boste verjeli?/.../
/.../Poglej jih: kaj niso prilika tuge?/...
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../Bog moj nebeški, čemu še živim,/.../
/.../Bog, mar zares ni bilo še dovolj,
da so očeta mu v vojski ubili
in da mu deda zajel je pokolj?/.../
/.../Ali ne vidite? V ognju blaznim/.../
/.../Kam naj z očetom, z otrokom se denem?/.../

/.../Kam naj potočim grenke solze ti?/.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Retorično vprašanje z odgovorom**

.../in — bil sem ves zdrav! Ne boste verjeli?
Jaz, ki poljubljal sem vsa telesa,
zdrav sem pretrpel vso karanteno!/.../
/.../ne nehajo ... Morda vedo še kaj več? ...
Videle vse so, vedo, ah, preveč .../.../
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

.../Ali mar sanjam? Ne, tukaj ni dvoma./.../
(Dular *Dom in svet* 1940; 346-349)

- **Sinekdoha**

.../Vračam sedaj se pod krov domačije/.../
/.../sežgati sem hotel ga na plamenu —/.../
(Debeljak *Dom in svet* 1939b; 381-395)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 14. 10. 2015

Mateja Vukšinič